

TEKST NR 304d

1995

STATISTIKNOTER

Simple multinomialfordelingsmodeller

Jørgen Larsen

IMFUFA
Roskilde Universitetscenter

Januar 1996

TEKSTER fra

IMFUFA

ROSKILDE UNIVERSITETSCENTER
INSTITUT FOR STUDIET AF MATEMATIK OG FYSIK SAMT DERES
FUNKTIONER I UNDERVISNING, FORSKNING OG ANVENDELSER

PRIS: 23.50
TEKST 304 D STATIS

9 789673 034642

17.11.2003

STUDIERABAT-10%

IMFUFA, Roskilde Universitetscenter, Postboks 260, DK-4000 Roskilde.

Jørgen Larsen: **STATISTIKNOTER: Simple multinomialfordelingsmodeller**

IMFUFA tekst nr. 304d/1995

iv+35 sider

ISSN 0106-6242

Dette hæfte er en del af undervisningsmaterialet til et kursus i statistik og statistiske modeller.

Undervisningsmaterialet omfatter blandt andet følgende titler:

- a. **Simple binomialfordelingsmodeller**
- b. **Simple normalfordelingsmodeller**
- c. **Simple Poissonfordelingsmodeller**
- d. **Simple multinomialfordelingsmodeller**
- e. **Mindre matematisk-statistisk opslagsværk, indeholdende bl.a. ordforklaringer, resuméer og tabeller**

□

Om kurset og kursusmaterialet kan blandt andet siges at

- når det er et gennemgående tema at påpege, at likelihoodmetoden kan benyttes som et overordnet princip for valg af estimatorer og teststørrelser, er det blandt andet begrundet i, at likelihoodmetoden har mange egenskaber der fra et matematisk-statistisk synspunkt anses for ønskelige, at likelihoodmetoden er meget udbredt og nyder stor anerkendelse (ikke mindst i Danmark), og at det i al almindelighed er værd at gøre opmærksom på at man også inden for faget statistik har overordnede og strukturerende begreber og metoder;
- når kursusmaterialet er skrevet på dansk (og ikke for eksempel på 'scientific English'), er det for at bidrage til at vedligeholde traditionerne for, *hvordan* og at man kan tale om slige emner på dansk, og så sandelig også fordi dansk er det sprog som forfatteren — og vel også den forventede læser — er bedst til;
- når hæfterne foruden de sædvanlige simple modeller, metoder og eksempler også indeholder eksempler der er væsentligt sværere, er det for at antyde nogle af de retninger man kan arbejde videre i, og for at der kan være lidt udfordringer til den krævende læser.

Indhold

1	Multinomialfordelingen	1
1.1	Den grundlæggende multinomialfordelingsmodel	2
1.2	Sammenligning af multinomialfordelinger	8
1.3	Opgaver	15
2	Et større eksempel: Torsk i Østersøen	17
2.1	Præsentation af eksemplet	17
2.2	Hardy-Weinberg ligevægt	18
2.3	Hypotesen om Hardy-Weinberg ligevægt	20
2.4	En samlet model	22
3	Tosidede kontingenstabeller	25
3.1	Grundmodellen	26
3.2	Uafhængighedshypotesen	27
3.3	Jævnføring med andre tilsvarende modeller	32
3.4	Opgaver	33
	Stikord	35

Kapitel 1

Multinomialfordelingen

Multinomialfordelingen kan ses som en naturlig generalisation af binomialfordelingen:

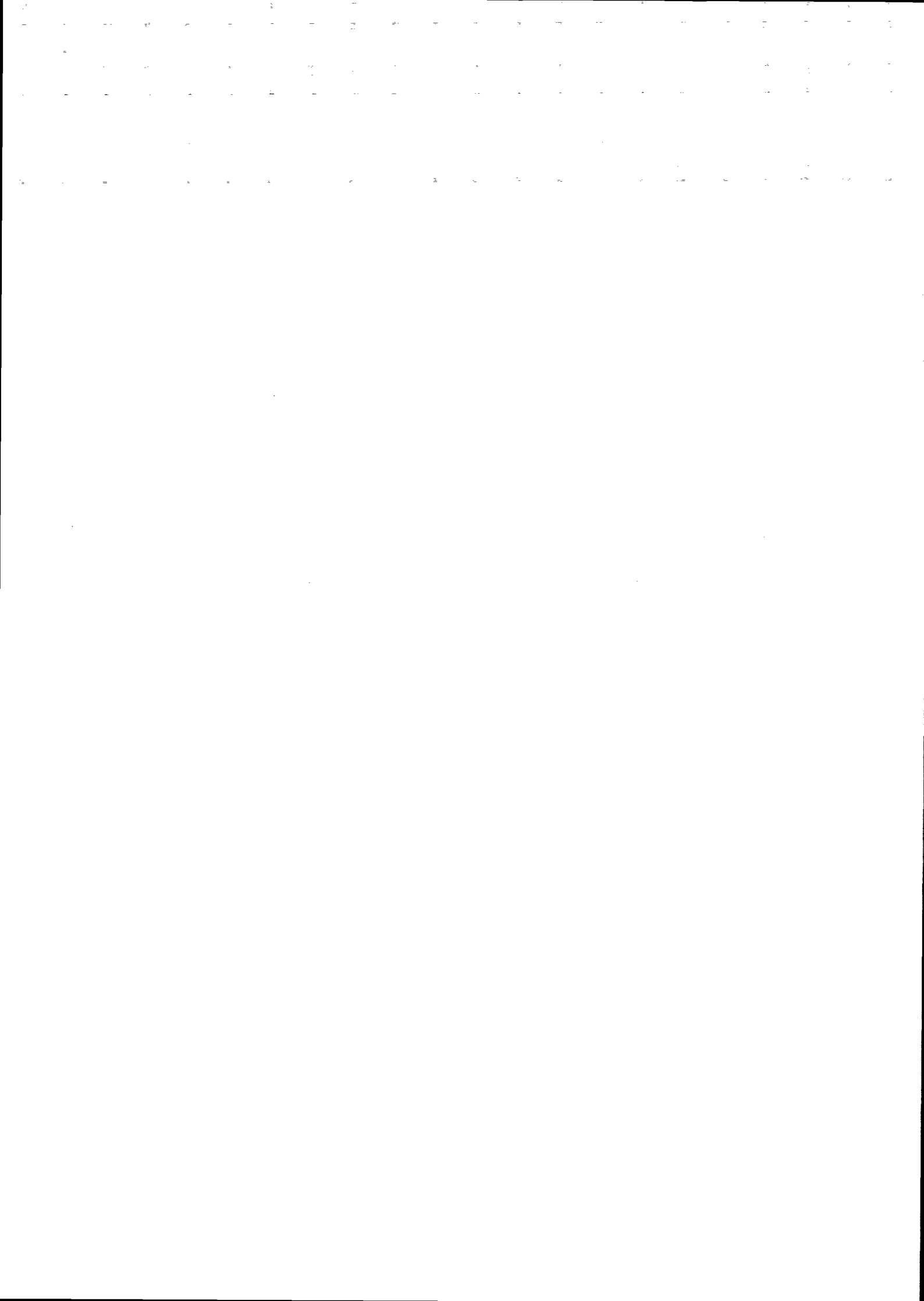
- I situationer hvor man har at gøre med n gentagelser af et elementarforsøg der kan resultere i et af *to* mulige udfald, vil antallet af gange man får den ene slags udfald bliver *binomialfordelt*.
- I situationer hvor man har at gøre med n gentagelser af et elementarforsøg der kan resultere i et af r mulige udfald, vil man et vist antal gange, y_1 , få det første udfald, et vist antal gange, y_2 , det andet udfald, \dots , og et vist antal gange, y_r , det r -te udfald; talsættet (y_1, y_2, \dots, y_r) bliver *multinomialfordelt*.

Eksempel 1.1

En simpel form for politisk meningsmålingsundersøgelse kunne bestå i, at man tilfældigt udvælger n personer og spørger dem, hvilket af de r politiske partier de ville stemme på hvis der var folketingsvalg i morgen.

Her består elementarforsøget i at spørge een person og notere den pågældendes svar ned. Den samlede undersøgelse resulterer i, at et vist antal (y_1) svarer det første parti, et vist antal (y_2) svarer det andet parti, \dots , og et vist antal (y_r) svarer det r -te parti. — Da der i alt er spurgt n personer, vil der gælde at $y_1 + y_2 + \dots + y_r = n$, forudsat at alle de adspurgte faktisk svarer.

Den multinomialfordelingsmodel vi i det følgende vil diskutere, svarer til, at når man vælger en tilfældig person, så vil denne med en vis sandsynlighed (p_1) svare parti nr. 1, med en vis sandsynlighed (p_2) svare parti nr. 2, \dots , og med en vis sandsynlighed (p_r) svare parti nr. r . Da vi forudsætter, at alle adspurgte giver et af de r mulige svar, er $p_1 + p_2 + \dots + p_r = 1$.

1.1 Den grundlæggende multinomialfordelingsmodel

Antag at vi har klassificeret n individer i r klasser, som vi i det generelle tilfælde kalder A_1, A_2, \dots, A_r (i en konkret modelsituation har de ofte nogle mere sigende betegnelser). Skematisk ser situationen således ud:

klasse- nummer	klasse- navn	observeret antal
1	A_1	y_1
2	A_2	y_2
3	A_3	y_3
\vdots	\vdots	\vdots
r	A_r	y_r
i alt		n

Vi går ud fra, at de n individer stammer fra en og samme »population«, således at hver gang man tilfældigt udvælger et individ, så er der sandsynligheden p_1 for at individet tilhører klassen A_1 , sandsynligheden p_2 for at individet tilhører klassen A_2 , osv. Sandsynlighederne p_1, p_2, \dots, p_r (der summerer til 1) er *ukendte parametre* der er karakteristiske for populationen.

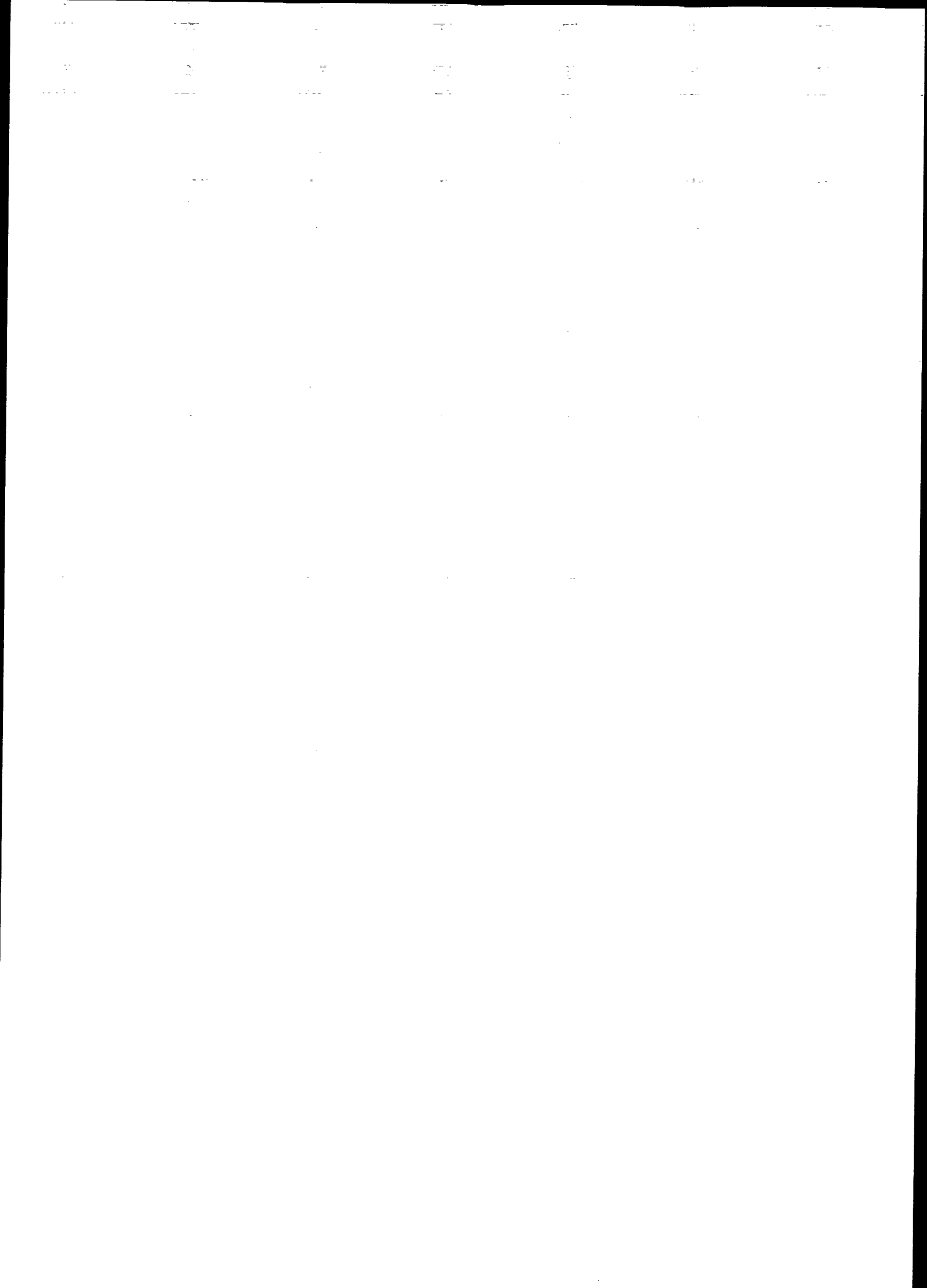
Hermed har vi sådan set beskrevet den statistiske model for eet individ. Når der er et større antal individer, plejer man ikke at angive hvilken klasse hvert enkelt individ viser sig at tilhøre, man nøjes med at angive hvor mange individer der er i hver klasse, dvs. man angiver de observerede værdier af de stokastiske variable Y_1, Y_2, \dots, Y_r defineret ved

$$Y_i = \begin{array}{l} \text{antal individer der viser sig} \\ \text{at tilhøre klassen } A_i \end{array} \quad (i = 1, 2, \dots, r).$$

Den statistiske model vi skal nå frem til, skal specificere sandsynlighedsfordelingen for sættet (Y_1, Y_2, \dots, Y_r) af stokastiske variable, eller sagt på en anden måde, vi skal fastlægge $P(Y_1 = y_1, Y_2 = y_2, \dots, Y_r = y_r)$.

Hvis der kun er *to* klasser, så er der tale om et binomialfordelingsproblem. For at løse problemet med r klasser, går vi frem på en måde der er stærkt inspireret af udledningen af binomialfordelingen.

Vi indfører nogle hjælpevariable X_1, X_2, \dots, X_n , således at X_d skal betyde navnet på den klasse som individ nr. d tilhører, dvs. $X_d = A_i$ hvis og kun hvis individ nr. d tilhører klassen A_i . Der gælder så, at $P(X_d = A_i) = p_i$. Da

individene tænkes valgt uafhængigt af hverandre, må de forskellige X_d -er være stokastisk uafhængige, således at f.eks.

$$P(X_{d_1} = A_{i_1}, X_{d_2} = A_{i_2}) = p_{i_1} p_{i_2} \quad \text{hvis } d_1 \neq d_2.$$

Hvis vi har n klassenavne x_1, x_2, \dots, x_n , og hvis det er sådan at netop y_1 af x -erne er et A_1 , netop y_2 af x -erne er et A_2 osv., så er

$$\begin{aligned} P(X_1 = x_1, X_2 = x_2, \dots, X_n = x_n) \\ &= P(X_1 = x_1) \cdot P(X_2 = x_2) \cdot \dots \cdot P(X_n = x_n) \\ &= p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r}. \end{aligned}$$

Den søgte sandsynlighed $P(Y_1 = y_1, Y_2 = y_2, \dots, Y_r = y_r)$ fås nu ved at summere disse sandsynligheder over alle mulige n -tupler (x_1, x_2, \dots, x_n) bestående af y_1 A_1 -er, y_2 A_2 -er, \dots , y_r A_r -er:

$$\begin{aligned} P(Y_1 = y_1, Y_2 = y_2, \dots, Y_r = y_r) \\ &= \sum P(X_1 = x_1, X_2 = x_2, \dots, X_n = x_n) \\ &= \sum p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r} \\ &= \left(\sum 1 \right) \cdot p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r}, \end{aligned}$$

hvor summationstegnet hver gang betyder »summation over de n -tupler (x_1, x_2, \dots, x_n) som består af y_1 A_1 -er, y_2 A_2 -er osv.«. Symbolet $\sum 1$ kommer på den måde til at betyde *antallet* af forskellige sådanne n -tupler (x_1, x_2, \dots, x_n) ; dette antal plejer man at betegne med symbolet

$$\binom{n}{y_1 \ y_2 \ \dots \ y_r},$$

der kaldes en *multinomialkoefficient* (eller *polynomialkoefficient*). Den fundne sandsynlighedsfunktion

$$P(Y_1 = y_1, Y_2 = y_2, \dots, Y_r = y_r) = \binom{n}{y_1 \ y_2 \ \dots \ y_r} p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r}$$

er sandsynlighedsfunktionen for en *multinomialfordeling* (eller *polynomialfordeling*) med parametre n og \mathbf{p} , hvor

$$\mathbf{p} = \begin{pmatrix} p_1 \\ p_2 \\ \vdots \\ p_r \end{pmatrix}.$$

Multinomialkoefficienter

Definition 1.1 (Multinomialkoefficient)

Multinomialkoefficienten

$$\binom{n}{y_1 y_2 \dots y_r}$$

betegner antallet af forskellige måder hvorpå man kan placere r symboler A_1, A_2, \dots, A_r på n pladser, således at symbolet A_1 kommer på y_1 af pladserne, symbolet A_2 kommer på y_2 af pladserne, \dots , symbolet A_r kommer på y_r af pladserne.

Man kan let udlede formler der gør det muligt at udregne multinomialkoefficienter. Vi illustrerer fremgangsmåden med et eksempel, hvor vi vil bestemme talværdien af $\binom{7}{2 \ 3 \ 2}$:

1. Det søgte tal er pr. definition antallet af placeringer af symbolerne A_1, A_2 og A_3 på syv pladser, således at to af pladserne får et A_1 , tre af pladserne et A_2 og to af pladserne et A_3 . — En mulig placering er $A_1, A_3, A_1, A_2, A_2, A_2, A_3$.
2. Vi kan bestemme en placering ved først at bestemme hvilke to pladser der skal have et A_1 , dernæst at bestemme hvilke tre pladser der skal have et A_2 , og så endelig placere et A_3 på de to tiloversblevne pladser.
 - (a) Der er $\binom{7}{2} = 21$ forskellige placeringer af de to A_1 -er (ifølge definitionen af binomialkoefficienter).
 - (b) Hver gang vi har placeret de to A_1 -er er der fem pladser tilbage, og på de fem pladser skal vi fordele tre A_2 -er og to A_3 -er; dette kan gøres på $\binom{5}{3} = 10$ forskellige måder. Hver gang vi har en af de $\binom{7}{2}$ placeringer af A_1 er der altså $\binom{5}{3}$ placeringer af A_2 og A_3 .
3. I alt er der derfor $\binom{7}{2} \cdot \binom{5}{3}$ forskellige placeringer af A -erne, så

$$\binom{7}{2 \ 3 \ 2} = \binom{7}{2} \cdot \binom{5}{3} = 21 \cdot 10 = 210.$$

4. Vi kan benytte formlen $\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$ og få

$$\binom{7}{2 \ 3 \ 2} = \binom{7}{2} \cdot \binom{5}{3} = \frac{7!}{2!5!} \cdot \frac{5!}{3!2!} = \frac{7!}{2!3!2!}.$$

Et generelt udtryk for multinomialkoefficienter fås på ganske tilsvarende måde. Man skal placere y_1 A_1 -er, y_2 A_2 -er, \dots , og y_r A_r -er på n pladser ($n = y_1 + y_2 + \dots + y_r$). Først kan A_1 -erne placeres på $\binom{n}{y_1}$ forskellige måder; dernæst kan A_2 -erne placeres på de resterende $n - y_1$ pladser på $\binom{n-y_1}{y_2}$ forskellige måder; dernæst kan A_3 -erne placeres på de resterende $n - y_1 - y_2$ pladser på $\binom{n-y_1-y_2}{y_3}$, osv. Slutresultatet bliver at

$$\binom{n}{y_1 \ y_2 \ \dots \ y_r} = \frac{n!}{y_1! \ y_2! \ \dots \ y_r!}$$

når $y_1 + y_2 + \dots + y_r = n$.

Definition af multinomialfordelingen

Definition 1.2 (Multinomialfordeling)

At den r -dimensionale stokastiske variabel (Y_1, Y_2, \dots, Y_r) er multinomialfordelt med antalsparameter n og sandsynlighedsparameter

$$\mathbf{p} = \begin{pmatrix} p_1 \\ p_2 \\ \vdots \\ p_r \end{pmatrix}$$

betyder at

$$P(Y_1 = y_1, Y_2 = y_2, \dots, Y_r = y_r) = \binom{n}{y_1 \ y_2 \ \dots \ y_r} p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r} \quad (1.1)$$

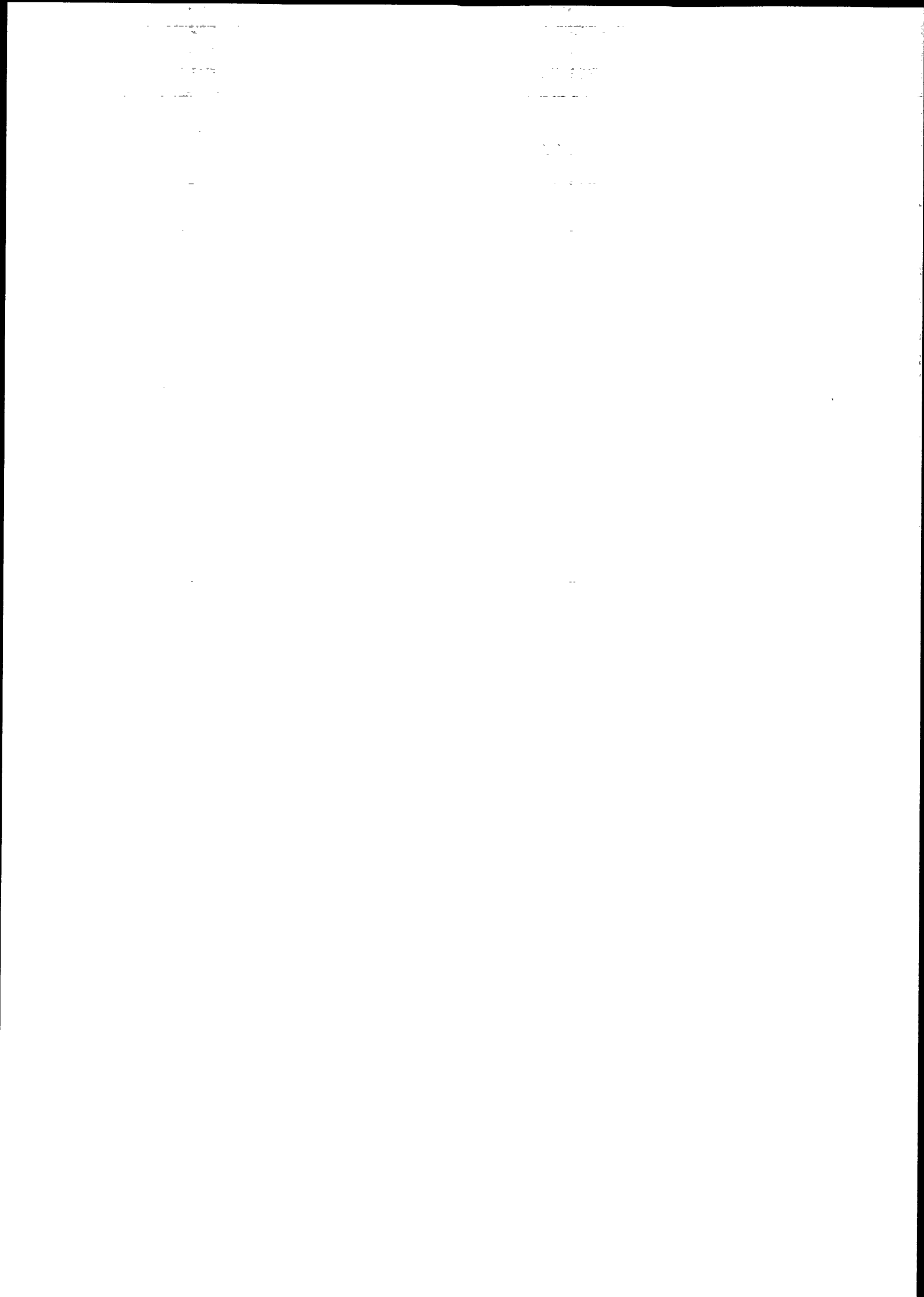
når y_1, y_2, \dots, y_r er ikke-negative heltal der summerer til n .

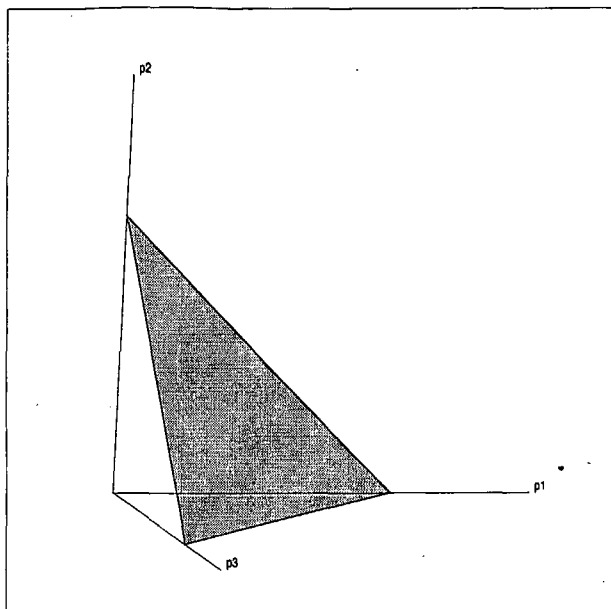
Estimation af parametrene

I den generelle situation er modelfunktionen givet ved formel (1.1), og likelihoodfunktionen er dermed

$$L(\mathbf{p}) = \text{konstant} \cdot p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r}.$$

Spørgsmålet er nu, hvordan man estimerer parameteren \mathbf{p} .

Figur 1.1: Sandsynlighedssimplexet i det tredimensionale rum.

De almene principper for analyse af statistiske modeller påbyder at estimere parametersættet (p_1, p_2, \dots, p_r) ved det talsæt $(\hat{p}_1, \hat{p}_2, \dots, \hat{p}_r)$ der maksimiserer likelihoodfunktionen. Likelihoodfunktionen er en funktion af r variable p_1, p_2, \dots, p_r der ikke kan variere frit, men opfylder »bibetingelserne«

$$p_1 \geq 0, p_2 \geq 0, \dots, p_r \geq 0, \sum_{i=1}^r p_i = 1.$$

I specialtilfældet $r = 3$ kan vi anskueliggøre mulighedsområdet, dvs. mængden af \mathbf{p} -er der opfylder bibetingelserne, som et trekantet område, det såkaldte sandsynlighedssimplex, i det tredimensionale rum, se Figur 1.1.

Opgaven er at bestemme det punkt

$$\hat{\mathbf{p}} = \begin{pmatrix} \hat{p}_1 \\ \hat{p}_2 \\ \vdots \\ \hat{p}_r \end{pmatrix}$$

som ligger i mulighedsområdet og hvor likelihoodfunktionen L antager sin største værdi. I matematikken diskuteres generelle metode til bestemmelse

af maksimumspunkter for funktioner af mange variable, men disse metoder skal vi ikke komme ind på her. Derimod vil vi løse det specielle problem der vedrører multinomialfordelingen. Dertil skal vi bruge følgende

Sætning 1.1

Antag at a_1, a_2, \dots, a_r er givne ikke-negative tal, og betragt funktionen

$$f : (p_1, p_2, \dots, p_r) \mapsto p_1^{a_1} p_2^{a_2} \dots p_r^{a_r}$$

defineret på mængden af ikke-negative talsæt (p_1, p_2, \dots, p_r) der summerer til 1. Vi sætter $a_\cdot = a_1 + a_2 + \dots + a_r$ og $\hat{p}_i = a_i/a_\cdot$, $i = 1, 2, \dots, r$.

Der gælder da, at f har et entydigt maksimumspunkt, nemlig $(\hat{p}_1, \hat{p}_2, \dots, \hat{p}_r)$.

Bevis

Vi vil sammenligne funktionsværdierne $f(p_1, p_2, \dots, p_r)$ og $f(\hat{p}_1, \hat{p}_2, \dots, \hat{p}_r)$ ved at se på størrelsen $\ln \frac{f(p_1, p_2, \dots, p_r)}{f(\hat{p}_1, \hat{p}_2, \dots, \hat{p}_r)}$ som er negativ hvis og kun hvis $f(p_1, p_2, \dots, p_r) < f(\hat{p}_1, \hat{p}_2, \dots, \hat{p}_r)$.

Der gælder først at

$$\ln \frac{f(p_1, p_2, \dots, p_r)}{f(\hat{p}_1, \hat{p}_2, \dots, \hat{p}_r)} = \sum_{i=1}^r a_i \ln \frac{p_i}{\hat{p}_i}$$

Nu benyttes en egenskab ved logaritmefunktionen, nemlig at

$$\ln t \leq t - 1$$

for alle $t > 0$ og med lighedstegn hvis og kun hvis $t = 1$. Derfor er

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^r a_i \ln \frac{p_i}{\hat{p}_i} &\leq \sum_{i=1}^r a_i \left(\frac{p_i}{\hat{p}_i} - 1 \right) \\ &= \sum_{i=1}^r \left(\frac{a_i p_i}{a_i/a_\cdot} - a_i \right) \\ &= \sum_{i=1}^r p_i a_\cdot - \sum_{i=1}^r a_i \\ &= a_\cdot - a_\cdot \\ &= 0, \end{aligned}$$

hvor »mindre end eller lig med« bliver »lig med« hvis og kun hvis alle tallene p_i/\hat{p}_i er lig 1, dvs. hvis og kun hvis $p_i = \hat{p}_i$ for alle i . \square

Anvendt på funktionen $(p_1, p_2, \dots, p_r) \mapsto p_1^{y_1} p_2^{y_2} \dots p_r^{y_r}$ fortæller sætningen, at likelihoodfunktionen L antager sit maksimum i et entydigt bestemt punkt, nemlig $(y_1/n, y_2/n, \dots, y_r/n)$. Derfor:

Maksimaliseringsestimaten \hat{p} for p er givet ved

$$\hat{p} = \begin{pmatrix} \hat{p}_1 \\ \hat{p}_2 \\ \vdots \\ \hat{p}_r \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_1/n \\ y_2/n \\ \vdots \\ y_r/n \end{pmatrix}.$$

Parameteren p_i , der jo er sandsynligheden for at et individ tilhører klassen A_i , skal altså estimeres ved den relative hyppighed y_i/n af A_i -individer i stikprøven.

1.2 Sammenligning af multinomialfordelinger

Man har undertiden brug for at kunne sammenligne forskellige multinomialfordelinger for at afgøre om de har samme sandsynlighedsparameter. Lad os se på et eksempel (der vil blive analyseret mere indgående i Kapitel 2):

Eksempel 1.2 (Torsk i Østersøen)

Den 6. marts 1961 fangede nogle havbiologer 69 torsk ved Lolland og undersøgte arten af blodets hæmoglobin i hver enkelt torsk. Senere på året fangede man også nogle torsk ved Bornholm og ved Ålandsøerne og bestemte deres genotype.¹

Man mener at hæmoglobin-arten bestemmes af eet enkelt gen, og det som biologerne bestemte var torskenes genotype for så vidt angår dette gen. Genet kan optræde i to udgaver, som traditionen tro kaldes for A og a , og de mulige genotyper er da AA , Aa og aa . Tabel 1.1 viser den fundne fordeling på genotyper for hver af de tre lokaliteter. I dette afsnit vil vi udelukkende opfatte symbolerne AA , Aa og aa som *navne* på klasser man klassificerer torskene i. I Kapitel 2 vil vi smugle lidt genetik ind i en mere udbygget statistisk model for tallene.

På hver geografisk lokalitet er der sket det, at man har klassificeret et antal torsk i tre mulige klasser, så derfor kan man sige, at der på hver lokalitet er tale om en multinomialfordelingssituation (når der er tre klasser, taler man også om en trinomialfordeling).

Det kunne måske være af interesse at undersøge, om genotypefordelingen er den samme på de tre lokaliteter, altså om sandsynligheden for at en torsk har en bestemt

¹K. Sick (1965): Haemoglobin polymorphism of cod in the Baltic and the Danish Belt Sea. *Hereditas* 54, 19–48.

Tabel 1.1: Genotypefordeling af torsk fra tre lokaliteter i Østersøen.

genotype	Lolland	Bornholm	Ålandsøerne
AA	27	14	0
Aa	30	20	5
aa	12	52	75
i alt	69	86	80

genotype er den samme for alle tre lokaliteters vedkommende. (Skønt når man ser på tallene virker denne formodning lidet plausibel.)

Den generelle model

I den generelle model antages det, at vi har klassificeret nogle individer i r forskellige klasser A_1, A_2, \dots, A_r . Individerne er på forhånd delt op i grupper, og der er s forskellige grupper med hhv. n_1, n_2, \dots, n_s individer. Det har vist sig, at i gruppe j hører y_{1j} af individerne til gruppen A_1 , y_{2j} af individerne til gruppen A_2 , y_{3j} af individerne til gruppen A_3 , osv. Skematisk ser situationen sådan ud:

klasse	gruppe nr.				
	1	2	3	...	s
A_1	y_{11}	y_{12}	y_{13}	...	y_{1s}
A_2	y_{21}	y_{22}	y_{23}	...	y_{2s}
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\ddots	\vdots
A_r	y_{r1}	y_{r2}	y_{r3}	...	y_{rs}
i alt	n_1	n_2	n_3	...	n_s

Med andre ord betegner y_{ij} antallet af individer fra gruppe j der tilhører klassen A_i . — I torskeeksemplet er der $s = 3$ grupper svarende til de tre geografiske lokaliteter og $r = 3$ klasser svarende til de tre forskellige genotyper.

Den statistiske model der benyttes til at beskrive denne situation er:

- for hvert j (dvs. for hver gruppe) opfattes det r -dimensionale talsæt

$$\mathbf{y}_j = \begin{pmatrix} y_{1j} \\ y_{2j} \\ \vdots \\ y_{rj} \end{pmatrix}$$

som en observeret værdi af en r -dimensional stokastisk variabel

$$\mathbf{Y}_j = \begin{pmatrix} Y_{1j} \\ Y_{2j} \\ \vdots \\ Y_{rj} \end{pmatrix};$$

- de stokastiske variable $\mathbf{Y}_1, \mathbf{Y}_2, \dots, \mathbf{Y}_s$ er stokastisk uafhængige (dvs. de forskellige grupper er stokastisk uafhængige);
- den stokastiske variabel \mathbf{Y}_j er multinomialfordelt med antalsparameter n_j og med ukendt sandsynlighedsparameter

$$\mathbf{p}_j = \begin{pmatrix} p_{1j} \\ p_{2j} \\ \vdots \\ p_{rj} \end{pmatrix}$$

hvor p_{ij} -erne er ikke-negative tal med $p_{1j} + p_{2j} + \dots + p_{rj} = 1$ for hvert j .

Modellen tager altså udgangspunkt i at grupperne er systematisk forskellige (mht. den foretagne klassificering), og den beskriver den såkaldte *systematiske variation mellem grupperne* ved hjælp af de s sandsynlighedsparametre $\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2, \dots, \mathbf{p}_s$. Den såkaldte *tilfældige variation inden for grupper* beskrives ved sandsynlighedsfordelingerne (multinomialfordelingerne).

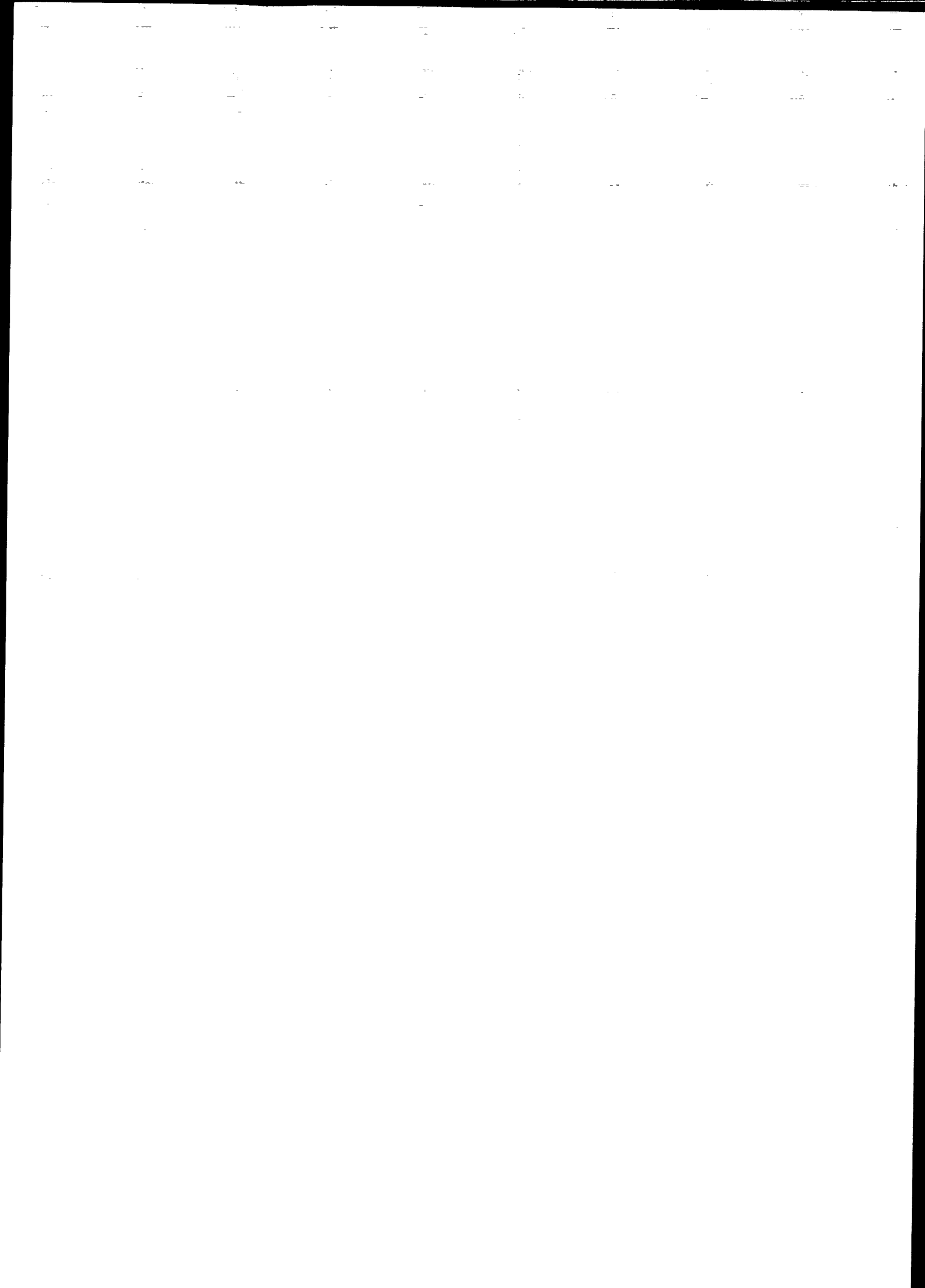
Opgaven er nu at undersøge om grupperne kan anses for ens, dvs. den er at teste den statistiske hypotese

$$H_0 : \mathbf{p}_1 = \mathbf{p}_2 = \dots = \mathbf{p}_s,$$

eller mere udførligt

$$H_0 : \begin{pmatrix} p_{11} \\ p_{21} \\ \vdots \\ p_{r1} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} p_{12} \\ p_{22} \\ \vdots \\ p_{r2} \end{pmatrix} = \dots = \begin{pmatrix} p_{1s} \\ p_{2s} \\ \vdots \\ p_{rs} \end{pmatrix}.$$

De generelle retningslinier for hvordan man analyserer en given statistisk model siger, at vi skal begynde med at opskrive modelfunktionen og derudaf få likelihoodfunktionen. Da de enkelte grupper er stokastisk uafhængige, er

den samlede modelfunktion lig med et produkt af del-modelfunktionerne for de enkelte grupper, dvs. den samlede modelfunktion er

$$f(\mathbf{y}_1, \mathbf{y}_2, \dots, \mathbf{y}_s; \mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2, \dots, \mathbf{p}_s) = \prod_{j=1}^s \binom{n_j}{y_{1j} \ y_{2j} \ \dots \ y_{rj}} p_{1j}^{y_{1j}} p_{2j}^{y_{2j}} \dots p_{rj}^{y_{rj}}.$$

Likelihoodfunktionen er dermed

$$L(\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2, \dots, \mathbf{p}_s) = \text{konstant} \cdot \prod_{j=1}^s p_{1j}^{y_{1j}} p_{2j}^{y_{2j}} \dots p_{rj}^{y_{rj}}, \quad (1.2)$$

hvor konstanten er produktet af de s multinomialkoefficienter.

I torskeeksemplet er likelihoodfunktionen

$$L(\mathbf{p}_L, \mathbf{p}_B, \mathbf{p}_A) = \text{konstant} \cdot p_{1L}^{27} p_{2L}^{30} p_{3L}^{12} \cdot p_{1B}^{14} p_{2B}^{20} p_{3B}^{52} \cdot p_{1A}^0 p_{2A}^5 p_{3A}^{75}.$$

Likelihoodfunktionen er sandsynligheden for at observere det faktisk observerede, betragtet som funktion af det ukendte sæt parametre. Som sædvanlig udnævner vi de værdier der maksimaliserer likelihoodfunktionen (eller log-likelihoodfunktionen) til at være de bedste estimater over de ukendte parametre. I den foreliggende model er likelihoodfunktionen et produkt af s del-likelihoodfunktioner der hver især vedrører een enkelt gruppe og eet enkelt \mathbf{p}_j . Når vi skal maksimalisere L mht. $\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2, \dots, \mathbf{p}_s$ kan det derfor ske ved at maksimalisere hver del-likelihoodfunktion for sig. Det j -te delproblem er en simpel multinomialfordelingsmodel, så derfor følger det uden videre af resultatet på side 8 at

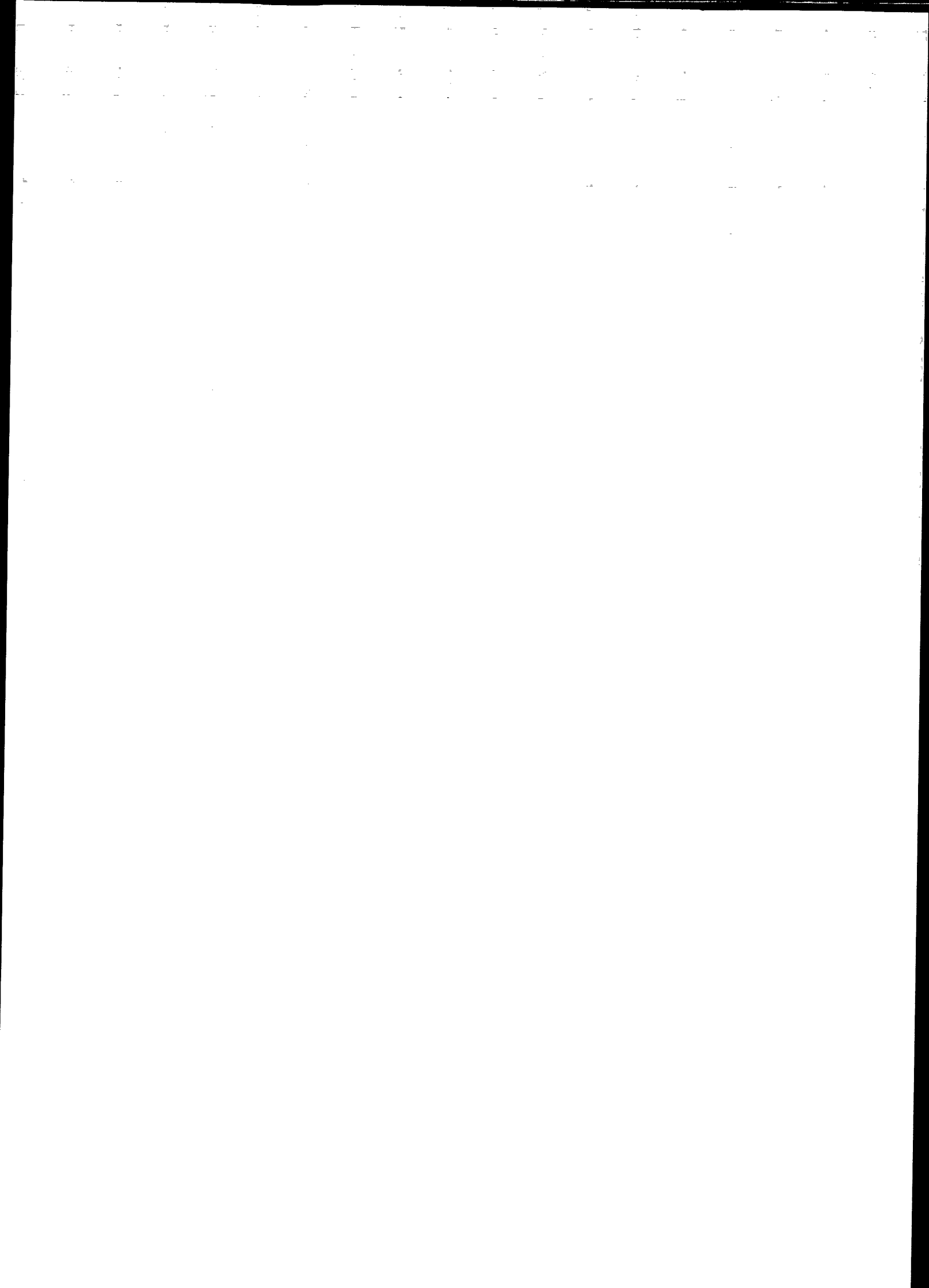
$$\hat{p}_{ij} = \frac{y_{ij}}{n_j}.$$

I taleksemplet er specielt

$$\hat{\mathbf{p}}_L = \begin{pmatrix} \hat{p}_{1L} \\ \hat{p}_{2L} \\ \hat{p}_{3L} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 27/69 \\ 30/69 \\ 12/69 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0.39 \\ 0.43 \\ 0.17 \end{pmatrix},$$

$$\hat{\mathbf{p}}_B = \begin{pmatrix} \hat{p}_{1B} \\ \hat{p}_{2B} \\ \hat{p}_{3B} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 14/86 \\ 20/86 \\ 52/86 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0.16 \\ 0.23 \\ 0.60 \end{pmatrix},$$

$$\hat{\mathbf{p}}_A = \begin{pmatrix} \hat{p}_{1A} \\ \hat{p}_{2A} \\ \hat{p}_{3A} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0/80 \\ 5/80 \\ 75/80 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0.00 \\ 0.06 \\ 0.94 \end{pmatrix}.$$

Hypoteseprøvning

Vi skal herefter undersøge, om det er rimeligt at antage at hypotesen

$$H_0 : \mathbf{p}_1 = \mathbf{p}_2 = \dots = \mathbf{p}_s$$

om ens sandsynlighedsparametre holder. Under H_0 er der ingen forskel på de s grupper, så da kan vi lige så godt slå dem sammen til een stor gruppe bestående af $n_{\cdot} = n_1 + n_2 + \dots + n_s$ individer, der fordeler sig med

$$\begin{aligned} y_{1\cdot} &= y_{11} + y_{12} + \dots + y_{1s} = \sum_{j=1}^s y_{1j} && \text{i klassen } A_1, \\ y_{2\cdot} &= y_{21} + y_{22} + \dots + y_{2s} = \sum_{j=1}^s y_{2j} && \text{i klassen } A_2, \\ &\vdots && \vdots \\ y_{i\cdot} &= y_{i1} + y_{i2} + \dots + y_{is} = \sum_{j=1}^s y_{ij} && \text{i klassen } A_i, \\ &\vdots && \vdots \\ y_{r\cdot} &= y_{r1} + y_{r2} + \dots + y_{rs} = \sum_{j=1}^s y_{rj} && \text{i klassen } A_r. \end{aligned}$$

Man må derfor formode, at den fælles værdi p_i af sandsynligheden for at tilhøre klassen A_i skal estimeres ved $y_{i\cdot}/n_{\cdot}$, men lad os prøve at gå frem efter likelihoodmetoden.

Vi kalder den fælles værdi (under H_0) af $\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2, \dots, \mathbf{p}_s$ for \mathbf{p} ,

$$\mathbf{p} = \begin{pmatrix} p_1 \\ p_2 \\ \vdots \\ p_r \end{pmatrix}.$$

I likelihoodfunktionen (1.2) erstatter vi alle \mathbf{p}_j -erne med \mathbf{p} og får derved likelihoodfunktionen under H_0 :

$$\begin{aligned} L(\mathbf{p}, \mathbf{p}, \dots, \mathbf{p}) &= \text{konstant} \cdot \prod_{j=1}^s p_1^{y_{1j}} p_2^{y_{2j}} \dots p_r^{y_{rj}} \\ &= \text{konstant} \cdot p_1^{y_{1\cdot}} p_2^{y_{2\cdot}} \dots p_r^{y_{r\cdot}}. \end{aligned}$$

Det valg af p_1, p_2, \dots, p_r der maksimaliserer denne likelihoodfunktion er ifølge sætningen på side 7 netop $\hat{p}_i = y_{i\cdot}/n_{\cdot}$ som formodet.

Tabel 1.2: Genotypefordeling hos torsk fra tre lokaliteter i Østersøen: forventede antal under antagelse af ens fordelinger på de tre lokaliteter.

genotype	Lolland	Bornholm	Ålandsøerne
AA	12.0	15.0	14.0
Aa	16.1	20.1	18.7
aa	40.8	50.9	47.3
i alt	68.9	86.0	80.0

I taleksemplet bliver $\hat{\mathbf{p}} = \begin{pmatrix} 41/235 \\ 55/235 \\ 139/235 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0.17 \\ 0.23 \\ 0.59 \end{pmatrix}$.

Når man vil vurdere hvor godt det faktisk observerede beskrives under H_0 i forhold til den aktuelle grundmodels beskrivelse, skal man udregne *kvotient-teststørrelsen*

$$Q = \frac{L(\hat{\mathbf{p}}, \hat{\mathbf{p}}, \dots, \hat{\mathbf{p}})}{L(\hat{\mathbf{p}}_1, \hat{\mathbf{p}}_2, \dots, \hat{\mathbf{p}}_s)}$$

eller $-2 \ln Q$. En Q -værdi tæt på 1, dvs. en $-2 \ln Q$ -værdi tæt på 0, betyder at H_0 beskriver data næsten lige så godt som grundmodellen gør, hvorimod en Q -værdi nær 0, dvs. en stor $-2 \ln Q$ -værdi, betyder at H_0 giver en væsentlig dårligere beskrivelse end grundmodellen gør. Man plejer at udregne $-2 \ln Q$ (og ikke Q).

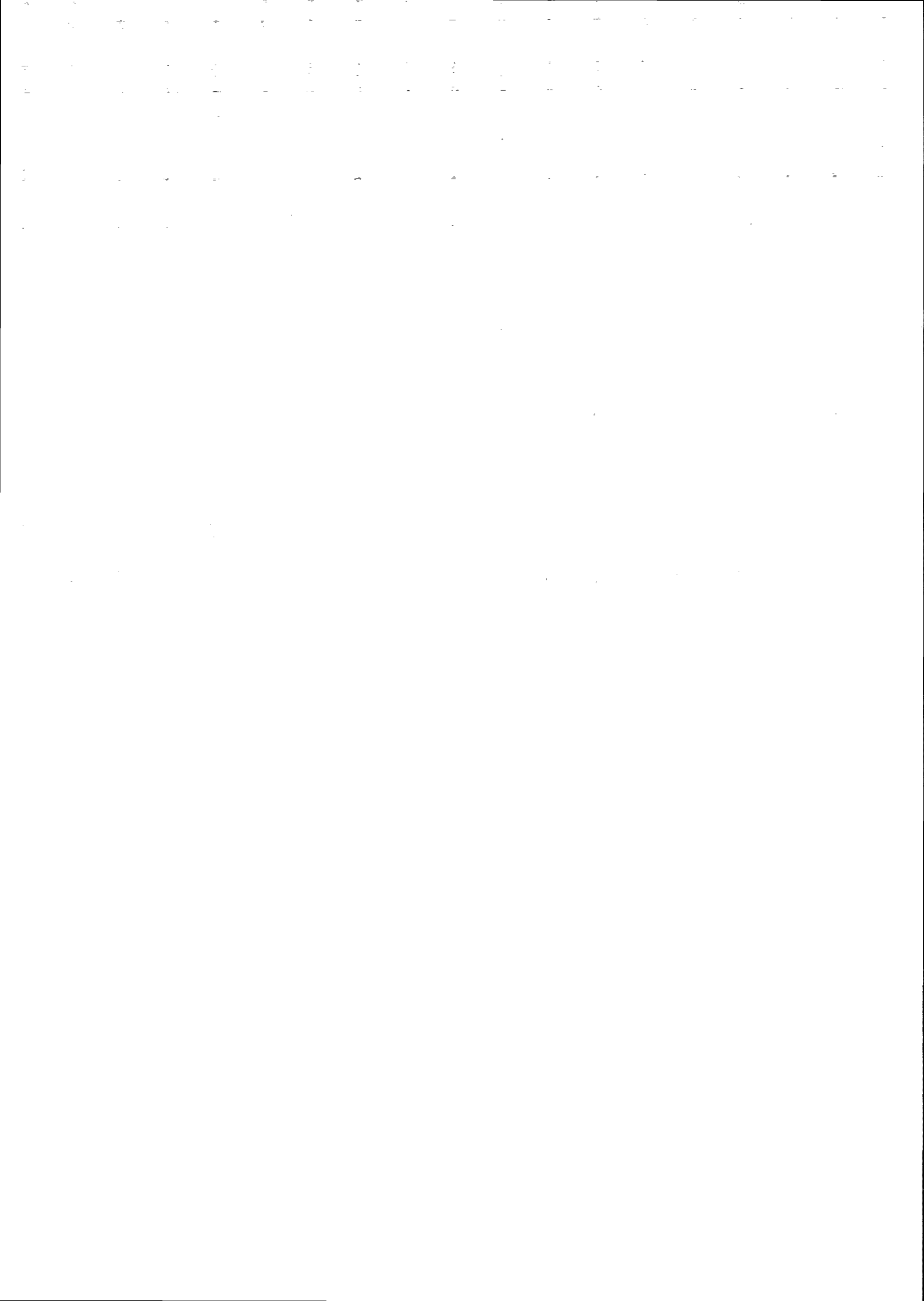
Når man indsætter udtrykkene for L i Q , får man let at

$$\begin{aligned} -2 \ln Q &= 2 \sum_{j=1}^s \left(y_{1j} \ln \frac{y_{1j}}{\hat{y}_{1j}} + y_{2j} \ln \frac{y_{2j}}{\hat{y}_{2j}} + \dots + y_{rj} \ln \frac{y_{rj}}{\hat{y}_{rj}} \right) \\ &= 2 \sum_{j=1}^s \sum_{i=1}^r y_{ij} \ln \frac{y_{ij}}{\hat{y}_{ij}} \end{aligned}$$

hvor $\hat{y}_{ij} = \hat{p}_i n_j = y_i \cdot n_j / n$. er det »forventede« antal individer fra gruppe j der klassificeres som A_i .

For i taleksemplet at bestemme $-2 \ln Q$ udregnes først de forventede antal, se Tabel 1.2. Dermed er

$$\begin{aligned} -2 \ln Q_{\text{obs}} &= 2 \left(27 \ln \frac{27}{12.0} + 14 \ln \frac{14}{15.0} + 0 \ln \frac{0}{14.0} \right. \\ &\quad \left. + 30 \ln \frac{30}{16.1} + 20 \ln \frac{20}{20.1} + 5 \ln \frac{5}{18.7} \right) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 & +12 \ln \frac{12}{40.8} + 52 \ln \frac{52}{50.9} + 75 \ln \frac{75}{47.3} \\
 & = 107.8 .
 \end{aligned}$$

For at afgøre om en opnået $-2 \ln Q_{\text{obs}}$ -værdi (som f.eks. 107.8) nu er tæt på 0 eller ej skal man sammenligne den med alle de andre $-2 \ln Q$ -værdier man også kunne have fået ifølge den aktuelle model når H_0 er rigtig. Vi skal derfor finde *testsandsynligheden* ε , dvs. sandsynligheden for at få en værre (større) $-2 \ln Q$ -værdi end den observerede, under forudsætning af at H_0 er rigtig:

$$\varepsilon = P_0(-2 \ln Q \geq -2 \ln Q_{\text{obs}}).$$

Når man skal bestemme ε , kan man udnytte en generel matematisk sætning der fortæller, at når H_0 er rigtig, så er $-2 \ln Q$ med god tilnærmelse χ^2 -fordelt med $(r-1)(s-1)$ frihedsgrader, således at ε med god tilnærmelse kan bestemmes som sandsynligheden for at få en værdi større end $-2 \ln Q_{\text{obs}}$ i en χ^2 -fordeling med $(r-1)(s-1)$ frihedsgrader, kort

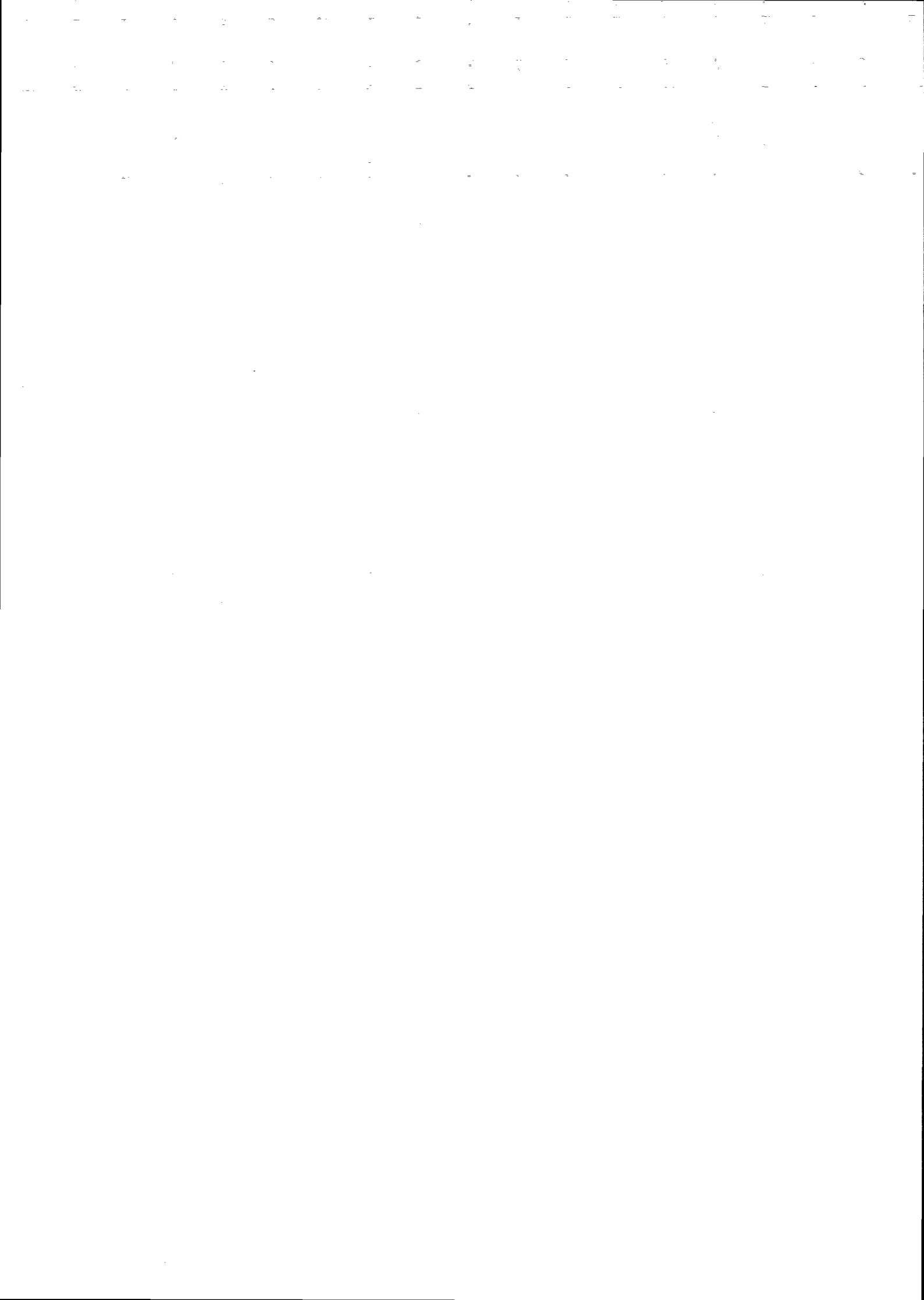
$$\varepsilon = P(\chi_{(r-1)(s-1)}^2 \geq -2 \ln Q_{\text{obs}}),$$

og denne sandsynlighed er let at bestemme ved hjælp af tabeller over fraktiler i χ^2 -fordelingen.

Antallet af frihedsgrader for $-2 \ln Q$ findes som *ændringen i antallet af frie parametre*: i grundmodellen er der for hver af de s grupper $r-1$ parametre (fordi der er r klasser og dermed r sandsynligheder der skal summere til 1), altså i alt $s(r-1)$ parametre; under H_0 er der i realiteten kun een gruppe og dermed $r-1$ frie parametre; antallet af frihedsgrader for teststørrelsen er derfor $s(r-1) - (r-1) = (r-1)(s-1)$.

Bemærk at χ^2 -fordelingen kun er en approksimation; for at man skal kunne bruge den skal alle de »forventede« antal $\hat{y}_{ij} = \hat{p}_i n_j = y_i \cdot n_j / n$ være mindst fem. Hvis denne betingelse ikke er opfyldt, kan man måske opnå at den bliver opfyldt ved at man udelader nogle grupper eller klasser eller slår nogle grupper eller klasser sammen.

I det gennemgående taleksempel er der ingen problemer med at nogle af de »forventede« antal er for små. Vi kan derfor uden videre sammenligne $-2 \ln Q_{\text{obs}} = 107.8$ med χ^2 -fordelingen med $(3-1)(3-1) = 4$ frihedsgrader. Da 99.9%-fraktilen i denne fordeling er 18.47, er testsandsynligheden ε mindre end 0.1%. Da det således er temmelig usandsynligt at få en værre værdi af teststørrelsen $-2 \ln Q$ end 107.8, er teststørrelsen *signifikant* stor, og vi forkaster H_0 . Man må altså sige, at der er en signifikant forskel på genotypen af torsk på de tre geografiske lokaliteter. — Denne konklusion er ikke overraskende hvis man sammenligner Tabel 1.1 og 1.2.

1.3 Opgaver

Opgave 1.1 (Medarbejderaktier)

Det er ved at blive almindeligt at firmaer indfører ordninger med medarbejderaktier; derved skulle medarbejderne komme til at føle større medansvar og forpligtelse over for deres arbejdsplads. Det er dog ikke altid at firmaets opfordring til medarbejderne om at blive aktionærer opfattes på samme måde af alle medarbejdergrupper. For at danne sig et indtryk af medarbejderes motiver til at erhverve sig aktier har man foretaget et rundspørge blandt medarbejderne på en bestemt virksomhed (som har en medarbejderaktieordning) og bedt dem nævne deres motiver for at gå med i aktieordningen (svarmulighederne var »for at bevare jobbet«, »som en investering« og »tror på idéen med medarbejderaktier«).

Nedenstående tabel viser respondenternes fordeling på motiv og medarbejderkategori.

	arbejdere	funktionærer	mellemledere	topledere
for at bevare jobbet	77	25	11	8
som en investering	37	13	8	4
tror på idéen	35	14	7	11

Hvad kan man på denne baggrund sige om en eventuel sammenhæng mellem medarbejdernes motiver for at deltage i ordningen og arten af deres arbejde?

Opgave 1.2 (Test af simpel hypotese)

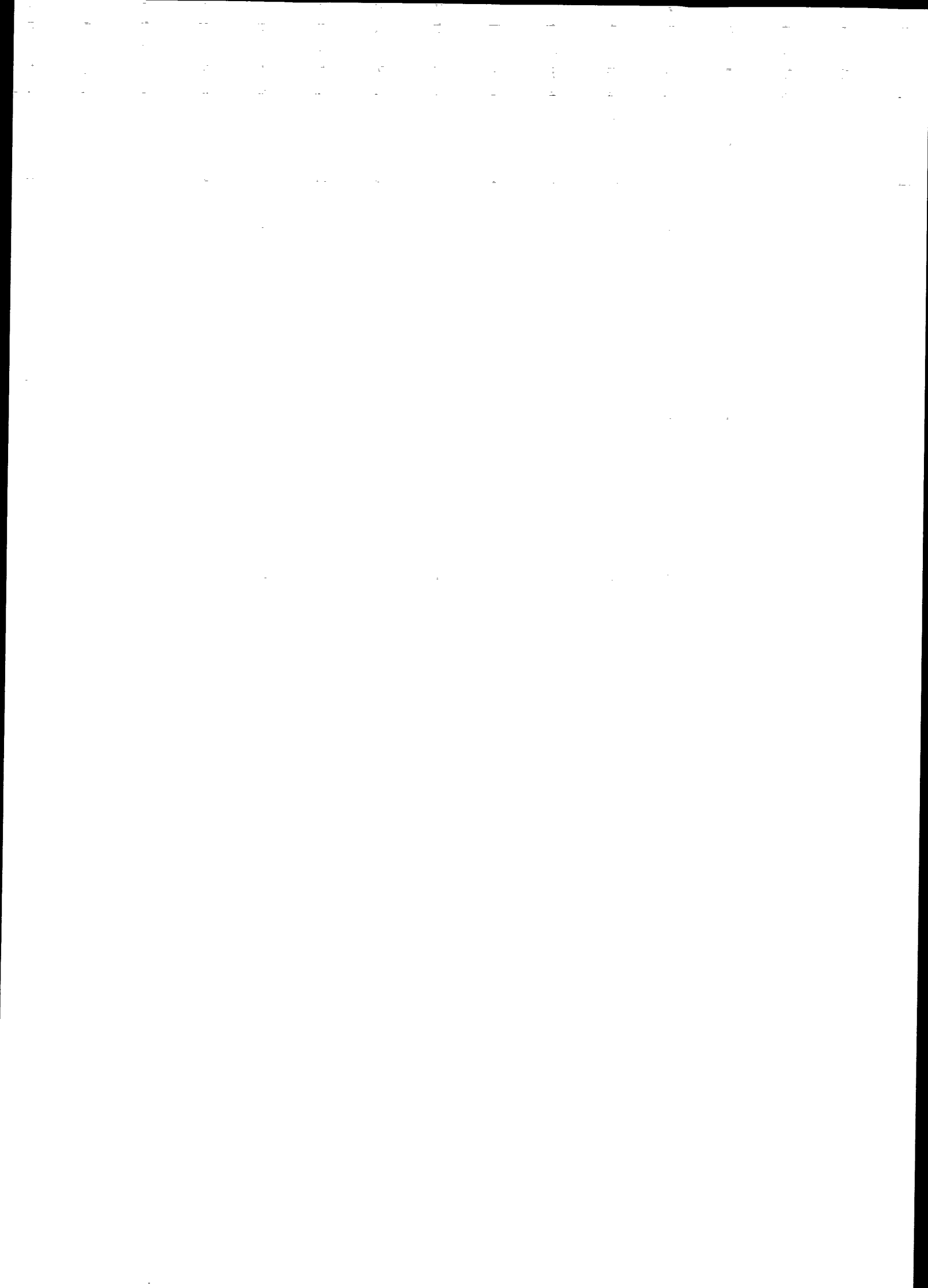
Antag at (Y_1, Y_2, \dots, Y_r) er multinomialfordelt med parametre n og \mathbf{p} , og lad

$$\mathbf{p}_0 = \begin{pmatrix} p_{01} \\ p_{02} \\ \vdots \\ p_{0r} \end{pmatrix}$$

være et sæt *kendte* ikke-negative tal der summerer til 1. Man ønsker at teste hypotesen $H_0 : \mathbf{p} = \mathbf{p}_0$ (eller altså $p_i = p_{0i}$ for alle i).

1. Udled $-2 \ln Q$ -størrelsen for denne hypotese.
2. Der gælder at når H_0 er rigtig, så er $-2 \ln Q$ asymptotisk χ^2 -fordelt med et antal frihedsgrader der kan udregnes som ændringen i antal frie parametre.

Hvad er antallet af frihedsgrader for $-2 \ln Q$?

Kapitel 2

Et større eksempel: Torsk i Østersøen

I dette kapitel vil vi tage et tidligere omtalt eksempel op til nærmere behandling. Eksemplet er blandt andet et eksempel på, at man kan indbygge noget teori i den statistiske model, og et eksempel der viser nytten af maximum likelihood metoden til parameterestimation.

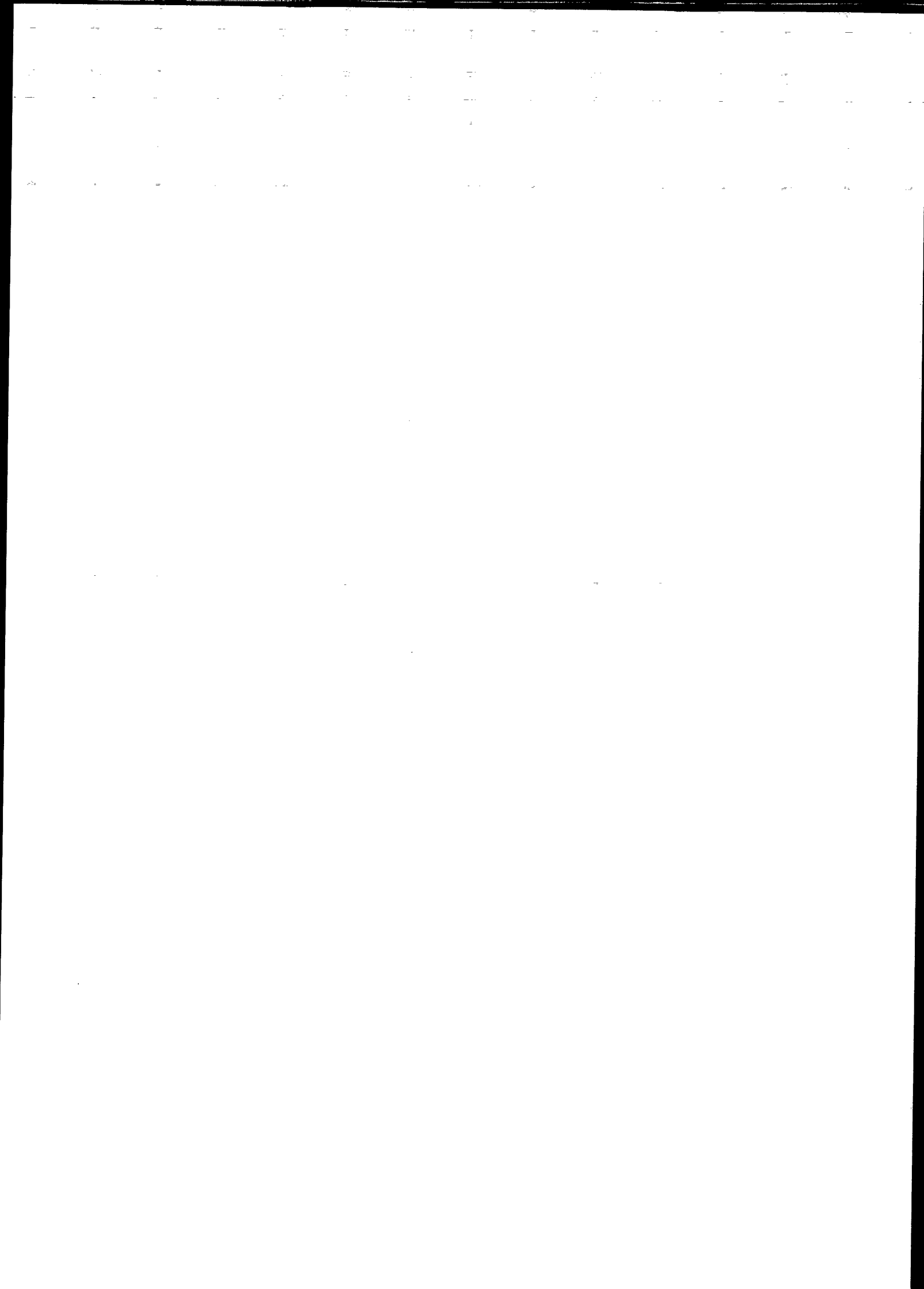
2.1 Præsentation af eksemplet

Den 6. marts 1961 fangede nogle havbiologer 69 torsk ved Lolland og undersøgte arten af blodets hæmoglobin i hver enkelt torsk. Senere på året fangede man desuden nogle torsk ved Bornholm og ved Ålandsøerne og bestemte deres genotype.¹

Man mener at hæmoglobin-arten bestemmes af eet enkelt gen, og det som biologerne bestemte var torskenes genotype for så vidt angår dette gen. Genet kan optræde i to udgaver, som traditionen tro kaldes for A og a, og de mulige genotyper er da AA, Aa og aa. Tabel 2.1 viser den fundne fordeling på genotyper for hver af de tre lokaliteter.

På hver geografisk lokalitet er der sket det, at man har klassificeret et antal torsk i tre mulige klasser, så på hver lokalitet er der tale om en multinomialfordelingssituation (når der er tre klasser, taler man også om en *trinomial*-fordeling). Som grundmodel benytter vi derfor den model der siger, at de tre

¹K. Sick (1965): Haemoglobin polymorphism of cod in the Baltic and the Danish Belt Sea. *Hereditas* 54, 19-48.

observations»vektorer«

$$\begin{aligned} \mathbf{y}_L &= \begin{pmatrix} y_{1L} \\ y_{2L} \\ y_{3L} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 27 \\ 30 \\ 12 \end{pmatrix}, \\ \mathbf{y}_B &= \begin{pmatrix} y_{1B} \\ y_{2B} \\ y_{3B} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 14 \\ 20 \\ 52 \end{pmatrix}, \\ \mathbf{y}_A &= \begin{pmatrix} y_{1A} \\ y_{2A} \\ y_{3A} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 5 \\ 75 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

stammer fra hver sin multinomialfordeling med antalsparametre $n_L = 69$, $n_B = 86$ og $n_A = 80$, og med sandsynlighedsparametre

$$\begin{aligned} \mathbf{p}_L &= \begin{pmatrix} p_{1L} \\ p_{2L} \\ p_{3L} \end{pmatrix}, \\ \mathbf{p}_B &= \begin{pmatrix} p_{1B} \\ p_{2B} \\ p_{3B} \end{pmatrix}, \\ \mathbf{p}_A &= \begin{pmatrix} p_{1A} \\ p_{2A} \\ p_{3A} \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

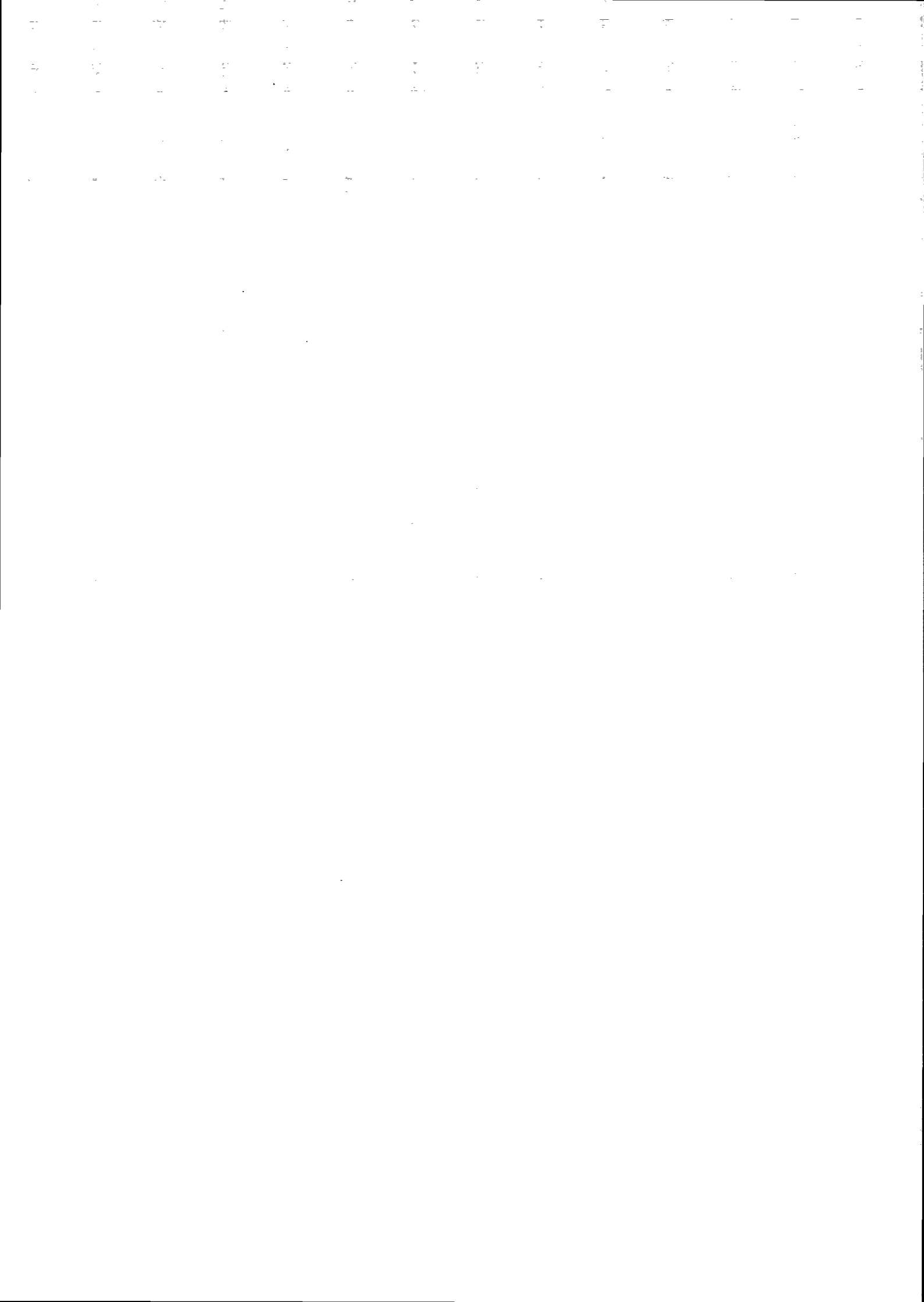
2.2 Hardy-Weinberg ligevægt

Grundmodellen er, at hver geografisk lokalitet har sin egen multinomialfordeling og at hver multinomialfordeling har en sandsynlighedsparameter

$$\mathbf{p} = \begin{pmatrix} p_1 \\ p_2 \\ p_3 \end{pmatrix}$$

hvor p_1 , p_2 og p_3 kan være hvilket som helst tre ikke-negative tal der summerer til 1. Imidlertid kan man argumentere for, at der under visse omstændigheder må være en bestemt sammenhæng mellem de tre p -er.

Lad os antage, at i en bestemt torskeneration optræder de tre genotyper AA, Aa og aa med hyppighederne p_1 , p_2 og p_3 (hvor $p_1 + p_2 + p_3 = 1$). Lad os desuden antage, at næste generation fremstilles ved »tilfældig parring«,

Tabel 2.1: (= Tabel 1.1) Genotypefordeling af torsk fra tre lokaliteter i Østersøen.

genotype	Lolland	Bornholm	Ålandsøerne
AA	27	14	0
Aa	30	20	5
aa	12	52	75
i alt	69	86	80

således at hvert af en torskeunges to hæmoglobin-gener vælges uafhængigt af hinanden på følgende måde: først vælges et tilfældigt forældre-individ, dernæst vælges et tilfældigt af dette individs hæmoglobin-gener. Sandsynligheden for at vælge A er da $p_1 + \frac{1}{2}p_2$ hvilket vi kalder β , og sandsynligheden for at vælge a er $\frac{1}{2}p_2 + p_3 = 1 - \beta$. I den nye generation bliver genotypefordelingen derfor

$$\begin{aligned} \text{AA: } & \beta^2 \\ \text{Aa: } & 2\beta(1 - \beta) \\ \text{aa: } & (1 - \beta)^2 \end{aligned}$$

(bemærk at $\beta^2 + 2\beta(1 - \beta) + (1 - \beta)^2 = (\beta + (1 - \beta))^2 = 1$). Heraf kan vi se, at genotypefordelingen i den nye generation ikke kan være hvadsomhelst, men at der er en vis sammenhæng mellem de tre sandsynligheder, styret af størrelsen β .

Vi kan prøve at se hvad der sker, hvis der er en tilsvarende sammenhæng mellem sandsynlighederne i forældregenerationen. Lad os sige, at i forældregenerationen er

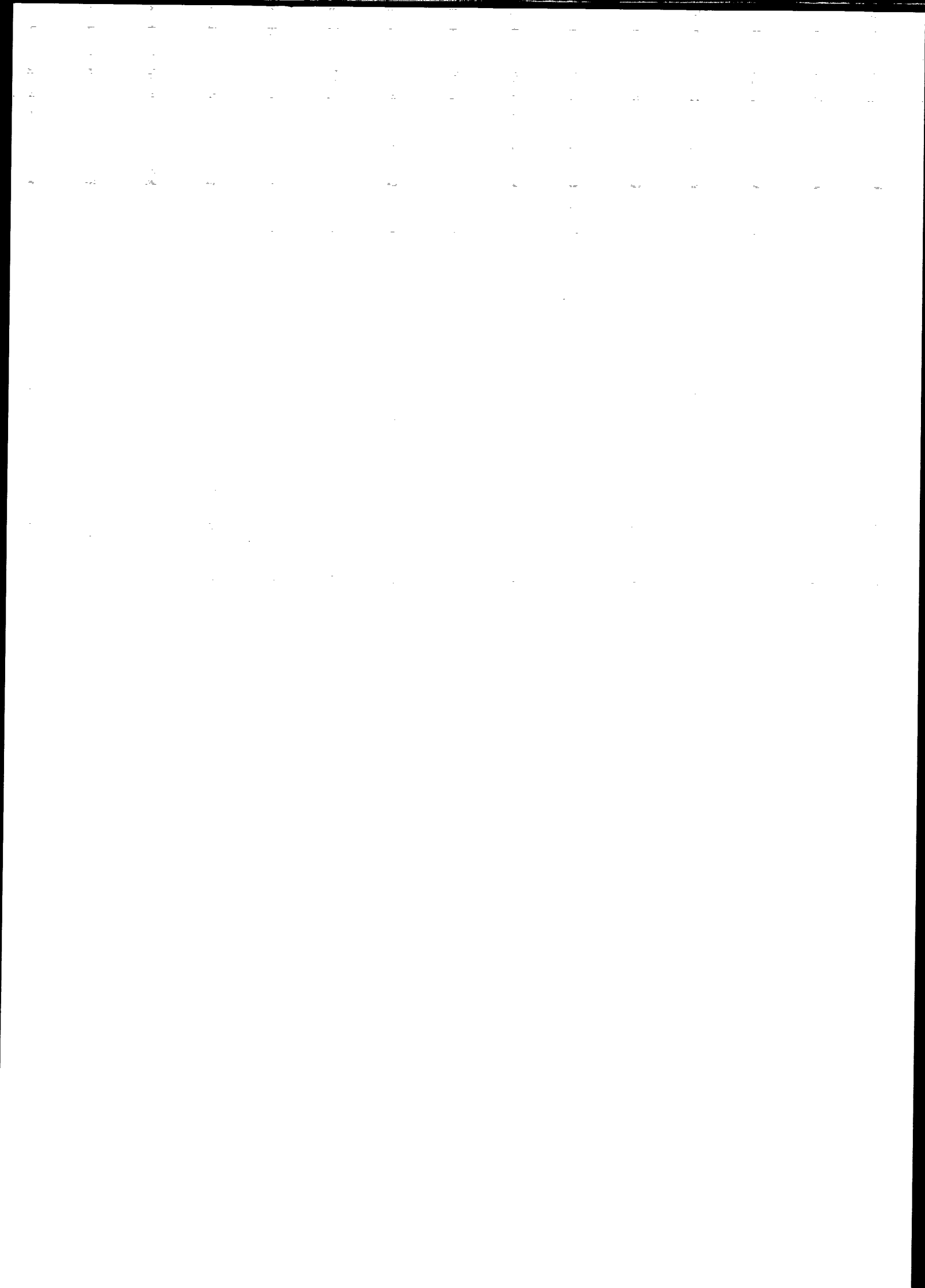
$$\begin{aligned} \text{AA: } & p_1 = \alpha^2 \\ \text{Aa: } & p_2 = 2\alpha(1 - \alpha) \\ \text{aa: } & p_3 = (1 - \alpha)^2. \end{aligned}$$

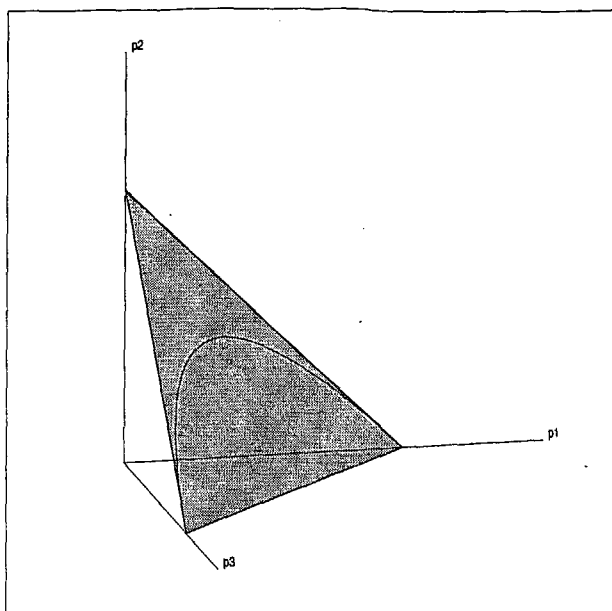
Så bliver $\beta = p_1 + \frac{1}{2}p_2 = \alpha^2 + \frac{1}{2} \cdot 2\alpha(1 - \alpha) = \alpha$, dvs. sandsynlighederne er uforandrede fra den ene generation til den anden.

Man siger at populationen er i **Hardy-Weinberg ligevægt**, hvis det er sådan at de tre genotyper optræder i forholdet

$$\begin{aligned} \text{AA: } & p_1 = \beta^2 \\ \text{Aa: } & p_2 = 2\beta(1 - \beta) \\ \text{aa: } & p_3 = (1 - \beta)^2 \end{aligned}$$

for en eller anden værdi af $\beta \in [0, 1]$. Hvis der er Hardy-Weinberg ligevægt, er det altså kun ganske særlige sandsynlighedstripler (p_1, p_2, p_3) der kan komme på tale, se Figur 2.1

Figur 2.1: Det tonede område er sandsynlighedssimplexet, dvs. mængden af tripler $\mathbf{p} = (p_1, p_2, p_3)$ af ikke-negative tal der summerer til 1. Kurven består af de \mathbf{p} der kan optræde hvis der er Hardy-Weinberg ligevægt.

2.3 Hypotesen om Hardy-Weinberg ligevægt

Vi vil undersøge om der er Hardy-Weinberg ligevægt på hver af de tre lokaliteter. Vi begynder med Lolland.

At der er Hardy-Weinberg ligevægt ved Lolland kan formuleres som den statistiske hypotese

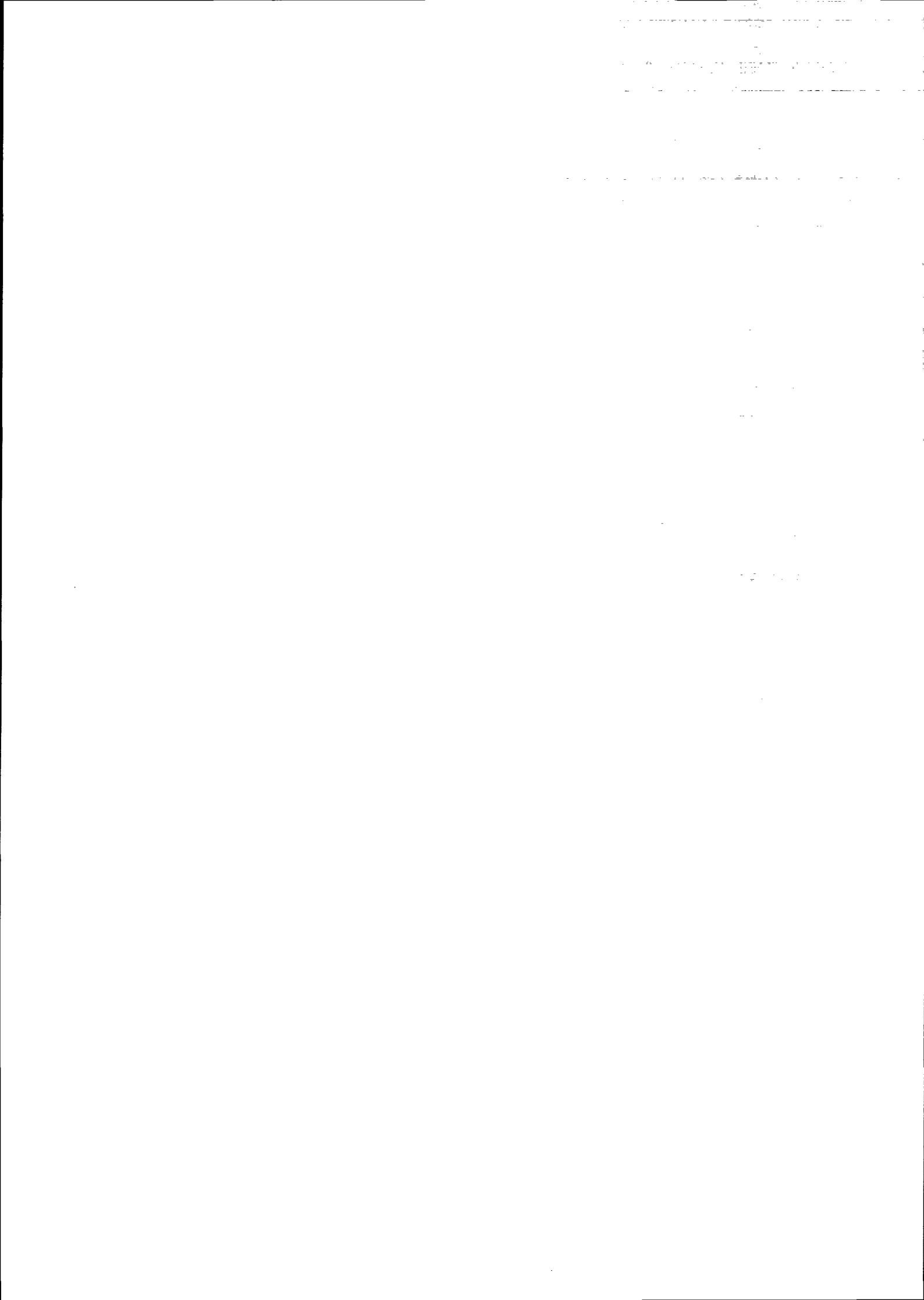
$$H_L : \begin{pmatrix} p_{1L} \\ p_{2L} \\ p_{3L} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \beta_L^2 \\ 2\beta_L(1 - \beta_L) \\ (1 - \beta_L)^2 \end{pmatrix}.$$

I grundmodellen er likelihoodfunktionen

$$L(p_{1L}, p_{2L}, p_{3L}) = \text{konstant} \cdot p_{1L}^{27} p_{2L}^{30} p_{3L}^{12}$$

der har maksimum i

$$\hat{\mathbf{p}}_L = \begin{pmatrix} 27/69 \\ 30/69 \\ 12/69 \end{pmatrix}.$$

Tabel 2.2: Forventede antal \hat{y} under forudsætning af Hardy-Weinberg ligevægt på hver lokalitet.

genotype	Lolland	Bornholm	Ålandsøerne
AA	25.6	6.7	0.1
Aa	32.9	34.6	4.8
aa	10.6	44.7	75.1
i alt	69	86	80

Under H_L er likelihoodfunktionen

$$\begin{aligned} L_L(\beta_L) &= L(\beta_L^2, 2\beta_L(1-\beta_L), (1-\beta_L)^2) \\ &= \text{konstant} \cdot (\beta_L^2)^{27} (2\beta_L(1-\beta_L))^{30} ((1-\beta_L)^2)^{12} \\ &= \text{konstant} \cdot \beta_L^{2 \cdot 27 + 30} (1-\beta_L)^{30 + 2 \cdot 12}, \end{aligned}$$

som har maksimum i $\hat{\beta}_L = \frac{2 \cdot 27 + 30}{2 \cdot 69} = \frac{84}{138} = 0.609$ (dvs. det observerede antal A divideret med det samlede antal gener).

Man tester hypotesen ved brug af den sædvanlige kvotientteststørrelse $Q = L(\hat{\beta}_L^2, 2\hat{\beta}_L(1-\hat{\beta}_L), (1-\hat{\beta}_L)^2) / L(\hat{p}_{1L}, \hat{p}_{2L}, \hat{p}_{3L})$ eller $-2 \ln Q$; sidstnævnte kan udtrykkes som

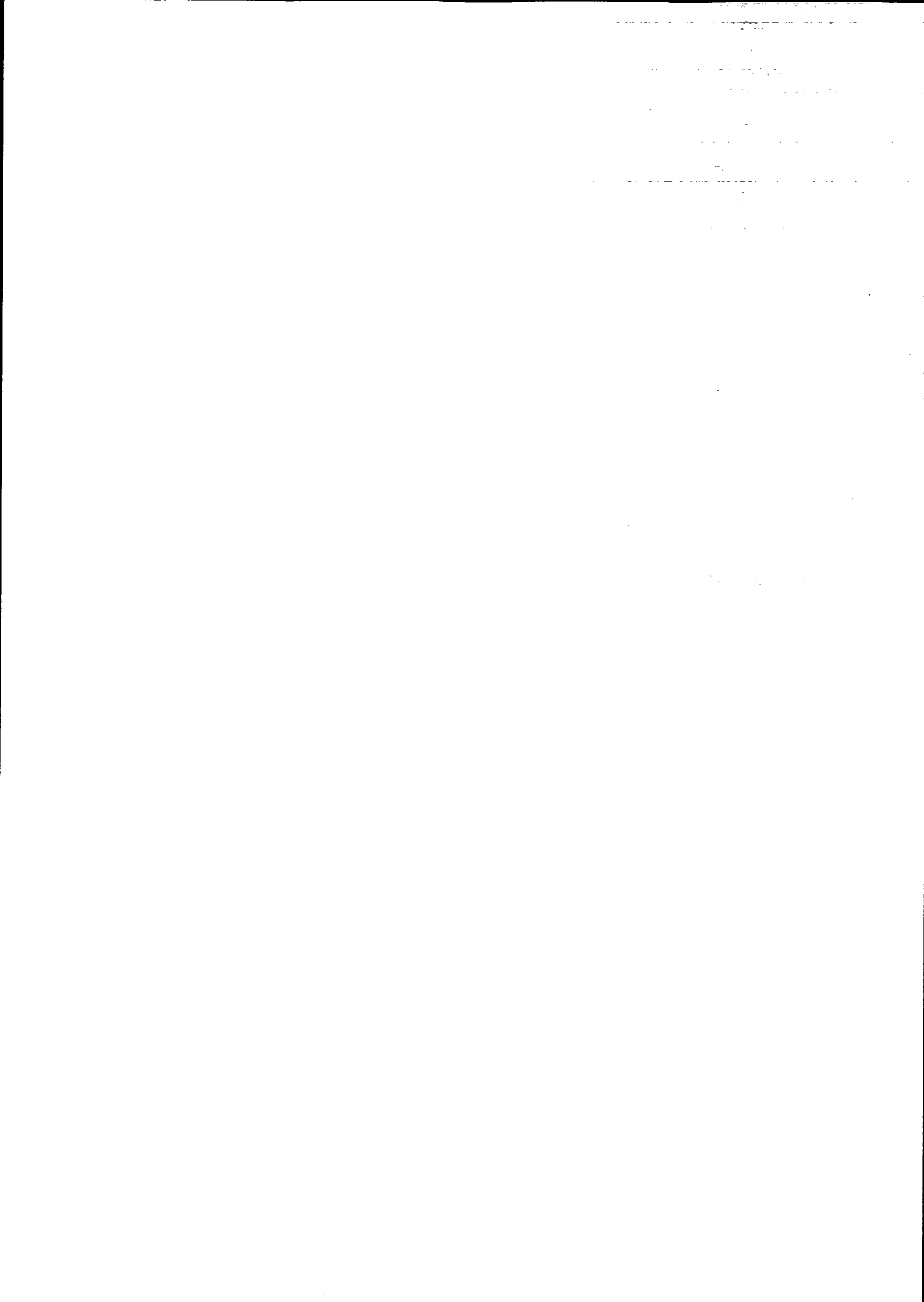
$$-2 \ln Q = 2 \sum_{i=1}^r y_i \ln \frac{y_i}{\hat{y}_i}$$

hvor $(\hat{y}_1, \hat{y}_2, \hat{y}_3) = (n_L \hat{\beta}_L^2, n_L 2\hat{\beta}_L(1-\hat{\beta}_L), n_L(1-\hat{\beta}_L)^2)$ er de »forventede« antal under H_L .

Man finder at $-2 \ln Q = 0.52$ med $(3-1)-1 = 1$ frihedsgader, svarende til en testsandsynlighed på ca. 47%, så man kan sagtens antage at torskebestanden ved Lolland er i Hardy-Weinberg ligevægt.

Noget tilsvarende kan gøres med de to andre lokaliteter. Man får maksimaliseringsestimaterne $\hat{\beta}_B = 0.279$ og $\hat{\beta}_A = 0.031$. Tabel 2.2 viser de forventede antal \hat{y} hvert sted. Ved Ålandsøerne kan man oplagt antage Hardy-Weinberg ligevægt.² Ved Bornholm er der større uoverensstemmelse mellem de observerede og de forventede antal, og teststørrelsen er her $-2 \ln Q = 14.4$, svarende til en testsandsynlighed af størrelsesorden 10^{-4} .

²Man kan ikke benytte χ^2 -approximationen til $-2 \ln Q$, fordi et af de forventede antal er alt for lille. Til gengæld reproducerer modellen jo observationerne særdeles fint.

2.4 En samlet model

Man kan sige, at hypotesen om Hardy-Weinberg ligevægt er sådan en »pæn« hypotese fordi man kan »forstå« (dvs. levere en simpel forklaring på) den. Derfor er det ærgerligt at Bornholm tilsyneladende falder uden for det pæne billede.

For at reparere på tingene kunne man forsøge sig med en modificeret hypotese H_1 gående ud på at

- ved Lolland er der Hardy-Weinberg ligevægt med parameter β_L ,
- ved Ålandsøerne er der Hardy-Weinberg ligevægt med parameter β_A ,
- ved Bornholm er populationen en blanding af Lollandstorsk og Ålandstorsk i forholdet $\alpha : (1 - \alpha)$ hvor $\alpha \in]0, 1[$ er ukendt parameter.

Mere præcist går H_1 altså ud på, at der findes værdier af β_L , β_A og α så

$$\begin{aligned} p_L &= \begin{pmatrix} \beta_L^2 \\ 2\beta_L(1 - \beta_L) \\ (1 - \beta_L)^2 \end{pmatrix}, \\ p_A &= \begin{pmatrix} \beta_A^2 \\ 2\beta_A(1 - \beta_A) \\ (1 - \beta_A)^2 \end{pmatrix}, \\ p_B &= \alpha p_L + (1 - \alpha) p_A \\ &= \begin{pmatrix} \alpha\beta_L^2 + (1 - \alpha)\beta_A^2 \\ \alpha 2\beta_L(1 - \beta_L) + (1 - \alpha)2\beta_A(1 - \beta_A) \\ \alpha(1 - \beta_L)^2 + (1 - \alpha)(1 - \beta_A)^2 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Bemærk at der nu er tale om een samlet model for alle tre lokaliteter.

Den samlede likelihoodfunktion bliver produktet af de tre del-likelihoodfunktioner for de tre lokaliteter. Det er bekvemt at operere med *logaritmen* til likelihoodfunktionen, så den skriver vi op:

$$\begin{aligned} \ln L(\beta_L, \beta_A, \alpha) &= 27 \ln p_{1L} + 30 \ln p_{2L} + 12 \ln p_{3L} \\ &\quad + 14 \ln p_{1B} + 20 \ln p_{2B} + 52 \ln p_{3B} \\ &\quad + 0 \ln p_{1A} + 5 \ln p_{2A} + 75 \ln p_{3A} \\ &= \text{konstant} + 84 \ln \beta_L + 54 \ln(1 - \beta_L) \\ &\quad + 14 \ln(\alpha\beta_L^2 + (1 - \alpha)\beta_A^2) \end{aligned}$$

Tabel 2.3: Forventede antal \hat{y} i blandingsmodellen.

genotype	Lolland	Bornholm	Ålandsøerne
AA	25.7	13.7	0.1
Aa	32.8	20.3	4.8
aa	10.4	52.0	75.1
i alt	69	86	80

$$\begin{aligned}
&+ 20 \ln (\alpha \beta_L (1 - \beta_L) + (1 - \alpha) \beta_A (1 - \beta_A)) \\
&+ 52 \ln (\alpha (1 - \beta_L)^2 + (1 - \alpha) (1 - \beta_A)^2) \\
&+ 5 \ln \beta_A + 155 \ln (1 - \beta_A).
\end{aligned}$$

Der synes ikke at være nogen praktisk anvendelig analytisk måde at maksimere denne funktion på, så man må benytte en iterationsmetode. Som startværdier til en sådan kan vi benytte de tidligere fundne estimater $\hat{\beta}_L = 0.609$ og $\hat{\beta}_A = 0.031$ og vælge α så det forventede antal Aa ved Bornholm er lig det observerede, dvs. ved at løse ligningen

$$\alpha \cdot 2\hat{\beta}_L(1 - \hat{\beta}_L) + (1 - \alpha) \cdot 2\hat{\beta}_A(1 - \hat{\beta}_A) = 20/86,$$

hvilket giver $\alpha \approx 0.414$.

Man finder at $\ln L$ antager sit maksimum i punktet $(\hat{\beta}_L, \hat{\beta}_A, \hat{\alpha}) = (0.611, 0.031, 0.425)$.³ Herefter kan vi udregne den forventede genotypefordeling de tre steder, se Tabel 2.3. Det ses, at der er langt bedre overensstemmelse mellem de observerede og de »forventede« værdier i denne model. Hvis man tester modellen i forhold til grundmodellen med en vilkårlig trinomialfordeling hvert sted, får man en $-2 \ln Q$ -størrelse på 0.7 (— talværdien afhænger en del af hvor mange cifre man har med i mellemregningerne), og selv om de forventede antal ikke alle er mindst 5, kan man jo alligevel godt skæve til χ^2 -fordelingen med $3 \cdot (3 - 1) - 3 = 3$ frihedsgrader.

Alt i alt må man konkludere, at modellen med Hardy-Weinberg ligevægt ved Lolland og ved Ålandsøerne og med en blandingspopulation ved Bornholm giver en god beskrivelse af de foreliggende observationer.

³Værdien af $\ln L$ i dette punkt er dog kun 0.02 større end værdien i det foreslåede udgangspunkt (0.609, 0.031, 0.414), som derfor i sig selv er temmelig godt.

Kapitel 3

Tosidede kontingenstabeller

En af pointerne i Kapitel 1 er, at når man klassificerer et antal individer (fra en bestemt population) efter eet kriterium med r klasser A_1, A_2, \dots, A_r , så kan det være fornuftigt at forsøge sig med en model der siger, at hvis Y_i betegner antallet af A_i -individer i stikprøven, $i = 1, 2, \dots, r$, så er den r -dimensionale stokastiske variabel (Y_1, Y_2, \dots, Y_r) multinomialfordelt.

I dette kapitel skal vi se, hvorledes en bestemt art struktur i inddelingskriteriet kan afspejle sig i den statistiske model. Den pågældende struktur består i, at der rent faktisk inddeles efter *to* kriterier på en gang.

Her er først en præsentation af det talmateriale der benyttes som gennemgående eksempel i dette kapitel.

Eksempel 3.1 (Hjernesvulstpatienter)

Man har klassificeret 141 hjernesvulstpatienter efter svulstens *art* («godartet», «ondartet» og «andet») og *placering* i hjernevævet («ved panden», «ved tindingen» og «andre steder»). Resultaterne heraf fremgår af Tabel 3.1. Man er interesseret i at finde ud af, om disse tal tyder på, at der er en sammenhæng mellem svulstens art og dens placering.

Man kan sige, at man har klassificeret $n = 141$ patienter som hørende til een af ni forskellige klasser, og at man derfor ifølge overvejelserne i Kapitel 1 kan betragte det observerede talsæt $(23, 21, \dots, 17)$ som en observation af en multinomialfordelt stokastisk variabel. Imidlertid kan man også tænke på situationen på den måde, at patienterne er klassificeret efter to kriterier på en gang, hvor hvert kriterium har tre niveauer.

Den generelle beskrivelse kommer til at se ud på følgende måde.

Tabel 3.1: 141 hjernesvulstpatienter fordelt efter svulstens art og placering.

		placering			sum
		pande	tinding	andet	
art	godartet	23	21	34	78
	ondartet	9	4	24	37
	andet	6	3	17	26
sum		38	28	75	141

3.1 Grundmodellen

Antag at vi har klassificeret n individer efter to kriterier. Det første kriterium har r niveauer og klasserne A_1, A_2, \dots, A_r , og det andet har s niveauer og klasserne B_1, B_2, \dots, B_s . Skematisk ser det sådan ud:

klasse		kriterium 2				sum
		B_1	B_2	\dots	B_s	
kriterium 1	A_1	y_{11}	y_{12}	\dots	y_{1s}	$y_{1\cdot}$
	A_2	y_{21}	y_{22}	\dots	y_{2s}	$y_{2\cdot}$
	\vdots	\vdots	\vdots	\ddots	\vdots	\vdots
	A_r	y_{r1}	y_{r2}	\dots	y_{rs}	$y_{r\cdot}$
sum		$y_{\cdot 1}$	$y_{\cdot 2}$	\dots	$y_{\cdot s}$	n

hvor

$$y_{ij} = \text{antal individer i klassen } A_i B_j (= A_i \cap B_j),$$

$$y_{i\cdot} = \sum_{j=1}^s y_{ij} = \text{antal individer i klassen } A_i,$$

$$y_{\cdot j} = \sum_{i=1}^r y_{ij} = \text{antal individer i klassen } B_j.$$

Da der er tale om, at et antal individer er klassificeret i et antal klasser, benytter vi som grundmodel en *multinomialfordelingsmodel*:

Den rs -dimensionale observation

$$\mathbf{y} = \begin{pmatrix} y_{11} \\ y_{12} \\ \vdots \\ y_{rs} \end{pmatrix}$$

er en observeret værdi af en rs -dimensional stokastisk variabel

$$Y = \begin{pmatrix} Y_{11} \\ Y_{12} \\ \vdots \\ Y_{rs} \end{pmatrix}$$

som er multinomialfordelt med antalsparameter n og sandsynlighedsparametre

$$p = \begin{pmatrix} p_{11} \\ p_{12} \\ \vdots \\ p_{rs} \end{pmatrix}$$

Størrelsen p_{ij} er sandsynligheden for at et individ udvalgt tilfældigt fra »populationen« vil tilhøre klassen $A_i B_j$, og den estimeres ved

$$\hat{p}_{ij} = y_{ij}/n. \quad (3.1)$$

3.2 Uafhængighedshypotesen

Den struktur der er i inddelingskriteriet (nemlig at der inddeles efter to kriterier på en gang) har foreløbig kun givet sig udslag i den måde de variable og parametrene er navngivet på (med index ij). Vi skal nu udlede en model der svarer til at der ikke er nogen sammenhæng mellem de to inddelingskriterier.

Den »sammenhæng« der skal være tale om, er ikke en årsagssammenhæng, men en statistisk sammenhæng. At der ikke er nogen sammenhæng mellem kriterium A og kriterium B skal betyde, at A og B i en vis forstand »virker« uafhængigt af hinanden, således at forstå, at en oplysning om, hvilken B -klasse et individ tilhører, ikke indeholder nogen information om, hvilken A -klasse individet tilhører, og omvendt. Det skal nu formaliseres i en matematisk model.

Vi indfører nogle hjælpevariable $\mathbf{X}_d = (X_{dA}, X_{dB})$, således at X_{dA} er navnet på den A -klasse som individ nr. d tilhører, og tilsvarende X_{dB} er navnet på den B -klasse som individ nr. d tilhører, det vil sige at

$$\mathbf{X}_d = (A_i, B_j) \quad \text{betyder at} \quad \begin{array}{l} \text{individ nr. } d \text{ tilhører} \\ A\text{-klassen } A_i \text{ og} \\ B\text{-klassen } B_j. \end{array}$$

At der ikke er nogen sammenhæng mellem A og B betyder hermed, at en oplysning om værdien af X_{dB} ikke indeholder nogen information om værdien af X_{dA} (og omvendt), og det betyder, at de stokastiske variable X_{dA} og X_{dB} er stokastisk uafhængige, således at

$$P(X_{dA} = A_i, X_{dB} = B_j) = P(X_{dA} = A_i) \cdot P(X_{dB} = B_j).$$

Nu er pr. definition $P(X_{dA} = A_i, X_{dB} = B_j) = p_{ij}$, så at der ikke er nogen sammenhæng mellem A og B betyder altså at $p_{ij} = \alpha_i \beta_j$, hvor vi har sat $\alpha_i = P(X_{dA} = A_i)$ og $\beta_j = P(X_{dB} = B_j)$. Sammenfattende kan vi derfor sige, at den matematiske formulering af antagelsen om, at der ikke er nogen (statistisk) sammenhæng mellem kriterierne A og B , bliver at

$$p_{ij} = \alpha_i \beta_j$$

for alle i og j , hvor $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_r$ er ikke-negative tal der summerer til 1 og $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_s$ er ikke-negative tal der summerer til 1. Udtrykt i ord går antagelsen altså ud på, at sandsynligheden p_{ij} for på een gang at tilhøre både A_i og B_j er lig produktet af sandsynligheden α_i for at tilhøre A_i og sandsynligheden β_j for at tilhøre B_j .

I stedet for at tale om, at der ikke er nogen sammenhæng mellem A og B , taler man ofte om, at der er *uafhængighed* mellem A og B , og den statistiske hypotese

$$H_0 : p_{ij} = \alpha_i \beta_j \quad \text{for alle } i \text{ og } j,$$

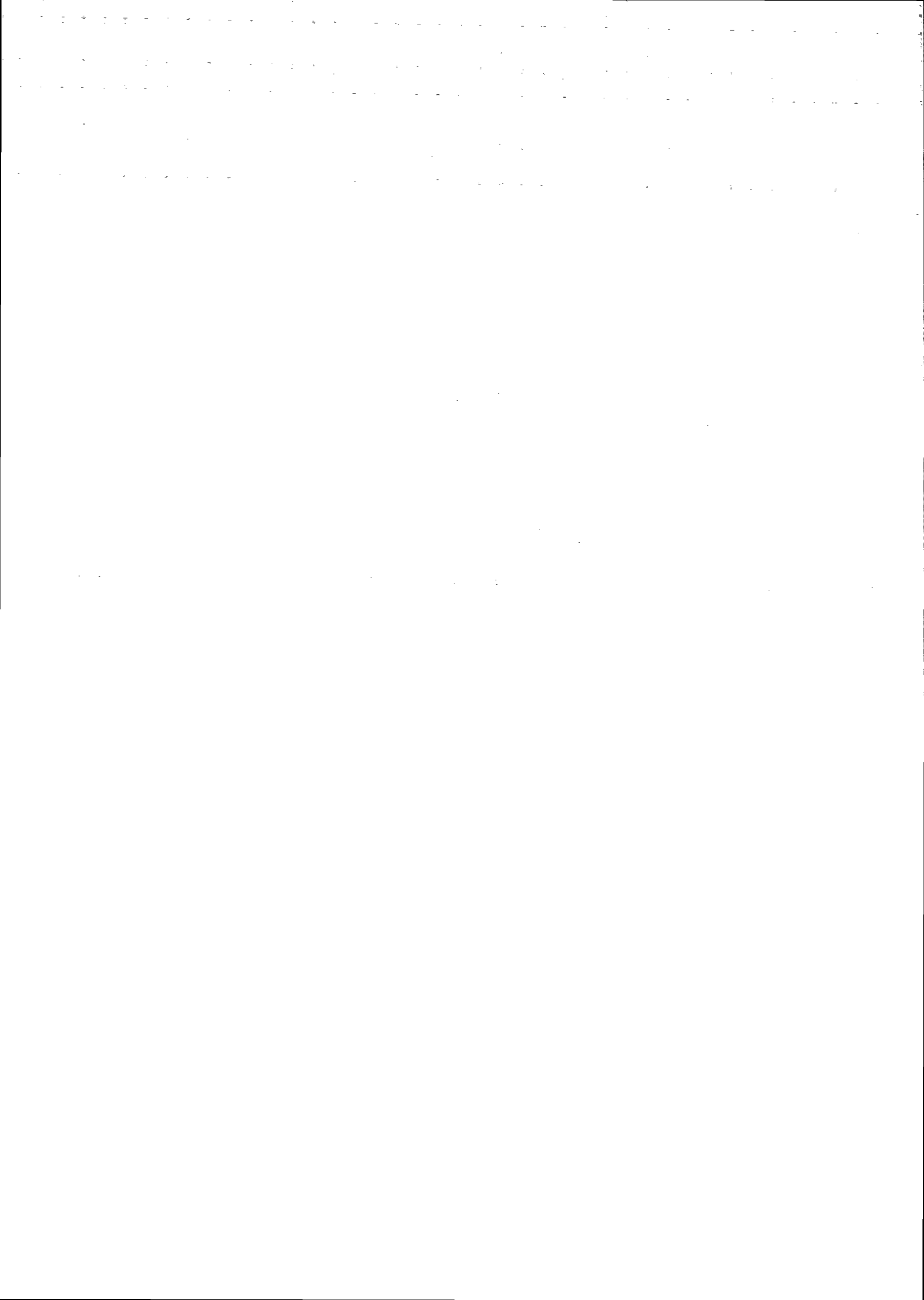
hvor de ukendte parametre $(\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_r)$ og $(\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_s)$ er ikke-negative talsæt der hver især summerer til 1, hedder da *uafhængighedshypotesen*.

At der er uafhængighed mellem A og B udtrykker man undertiden på den måde, at der ikke er nogen (signifikant) *vekselvirkning* mellem A og B . Når der ikke er nogen vekselvirkning mellem A og B , beskrives hele den *systematiske variation* i talmaterialet af de såkaldte rækkevirksomheder (A -virksomheder) $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_r$, der beskriver den systematiske forskel mellem rækker, og af de såkaldte søjlevirkninger (B -virksomheder) $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_s$, der beskriver den systematiske forskel mellem søjler.

Estimation af parametrene

Likelihoodfunktionen i grundmodellen er en almindelig multinomial-likelihoodfunktion:

$$L(\mathbf{p}) = \text{konstant} \cdot \prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^s p_{ij}^{y_{ij}},$$

Tabel 3.2: Estimerne over grundmodellens parametre p_{ij} og uafhængighedsmodellens parametre α_i og β_j i hjernesvulsteksemplet. Tallene er sandsynligheder i procent.

	placering			sum =
	pande	tinding	andet	$\hat{\alpha}_i$
godartet	14.9	11.0	29.4	55.3
art ondartet	7.1	5.2	14.0	26.2
andet	5.0	3.7	9.8	18.4
sum = $\hat{\beta}_j$	27.0	19.9	53.2	100.0

hvor konstanten er en multinomialkoefficient.

Estimerne over parametrene $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_r$ og $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_s$ i uafhængighedsmodellen er de værdier der maksimaliserer $L(\mathbf{p})$ hvor man for p_{ij} indsætter $p_{ij} = \alpha_i \beta_j$, dvs. de værdier der maksimaliserer

$$\begin{aligned}
 L_0(\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_r, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_s) &= \text{konstant} \cdot \prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^s (\alpha_i \beta_j)^{y_{ij}} \\
 &= \text{konstant} \cdot \prod_{i=1}^r \alpha_i^{y_{i\cdot}} \cdot \prod_{j=1}^s \beta_j^{y_{\cdot j}} \\
 &= \text{konstant} \cdot \prod_{i=1}^r \alpha_i^{y_{i\cdot}} \cdot \prod_{j=1}^s \beta_j^{y_{\cdot j}}.
 \end{aligned}$$

Det ses, at L_0 er et produkt af en funktion af α -erne og en funktion af β -erne. Ifølge Sætning 1.1 antager disse to funktioner deres maksimumsværdier i hhv.

$$(\hat{\alpha}_1, \hat{\alpha}_2, \dots, \hat{\alpha}_r) = \left(\frac{y_{1\cdot}}{n}, \frac{y_{2\cdot}}{n}, \dots, \frac{y_{r\cdot}}{n} \right) \quad (3.2)$$

og

$$(\hat{\beta}_1, \hat{\beta}_2, \dots, \hat{\beta}_s) = \left(\frac{y_{\cdot 1}}{n}, \frac{y_{\cdot 2}}{n}, \dots, \frac{y_{\cdot s}}{n} \right). \quad (3.3)$$

Dette er altså maksimaliseringsestimerne for parametrene. Resultatet er i øvrigt hvad man umiddelbart skulle forvente, idet f.eks. sandsynligheden α_i for at tilhøre A -klassen A_i estimeres ved den observerede relative hyppighed $y_{i\cdot}/n$ af A_i .

I taleksemplet bliver $L = \text{konstant} \cdot p_{11}^{23} p_{12}^{21} p_{13}^{34} p_{21}^9 p_{22}^4 p_{23}^{24} p_{31}^6 p_{32}^3 p_{33}^{17}$. Ved at indsætte de aktuelle talværdier i (3.1), (3.2) og (3.3) fås estimaterne over de ukendte parametre, se Tabel 3.2.

Test for uafhængighed

Teststørrelsen for uafhængighedshypotesen H_0 er likelihoodkvotientstørrelsen Q eller $-2 \ln Q$. Når man indsætter de fundne estimater i udtrykket for Q får man

$$\begin{aligned} Q &= \frac{L_0(\hat{\alpha}_1, \hat{\alpha}_2, \dots, \hat{\alpha}_r, \hat{\beta}_1, \hat{\beta}_2, \dots, \hat{\beta}_s)}{L(\hat{p}_{11}, \hat{p}_{12}, \dots, \hat{p}_{rs})} \\ &= \frac{\prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^s (\hat{\alpha}_i \hat{\beta}_j)^{y_{ij}}}{\prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^s (\hat{p}_{ij})^{y_{ij}}} \\ &= \prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^s \left(\frac{\hat{\alpha}_i \hat{\beta}_j}{\hat{p}_{ij}} \right)^{y_{ij}} \\ &= \prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^s \left(\frac{\hat{y}_{ij}}{y_{ij}} \right)^{y_{ij}}, \end{aligned}$$

hvor $\hat{y}_{ij} = n \hat{\alpha}_i \hat{\beta}_j = y_{i \cdot} y_{\cdot j} / n$ er det »forventede« antal individer i klassen $A_i B_j$ under uafhængighedshypotesen. Dermed bliver

$$-2 \ln Q = 2 \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s y_{ij} \ln \frac{y_{ij}}{\hat{y}_{ij}}.$$

Værdier af $-2 \ln Q$ -værdier tæt på 0 tyder på, at H_0 giver en næsten lige så god beskrivelse af data som grundmodellen gør, hvorimod store $-2 \ln Q$ -værdier betyder, at H_0 giver en væsentlig dårligere beskrivelse end grundmodellen gør, og i så fald vil man forkaste hypotesen om uafhængighed mellem rækker og søjler.

De »forventede« antal i hjernesvulsteksemplet er vist i Tabel 3.3; herudfra får man at

$$-2 \ln Q_{\text{obs}} = 2 \left(23 \ln \frac{23}{21.0} + 21 \ln \frac{21}{15.5} + 34 \ln \frac{34}{41.5} \right)$$

Tablet 3.3: Den »forventede« fordeling af 141 hjernesvulstpatienter under forudsætning af uafhængighed mellem svulstens art og placering.

		placering			sum
		pande	tinding	andet	
art	godartet	21.0	15.5	41.5	78
	ondartet	10.0	7.3	19.7	37
	andet	7.0	5.2	13.8	26
sum		38.0	28.0	75.0	141

$$\begin{aligned}
 &+ 9 \ln \frac{9}{10.0} + 4 \ln \frac{4}{7.3} + 24 \ln \frac{24}{19.7} \\
 &+ 6 \ln \frac{6}{7.0} + 3 \ln \frac{3}{5.2} + 17 \ln \frac{17}{13.8} \\
 &= 8.1.
 \end{aligned}$$

Når vi skal afgøre, om en opnået $-2 \ln Q_{\text{obs}}$ -værdi (som f.eks. 8.1) er signifikant stor, skal vi sammenligne den med alle de andre $-2 \ln Q$ -værdier man også kunne have fået såfremt uafhængighedshypotesen H_0 var rigtig. Vi skal derfor bestemme *testsandsynligheden* ε , dvs. sandsynligheden for at få en større $-2 \ln Q$ -værdi end den observerede, under forudsætning af at H_0 er rigtig:

$$\varepsilon = P_0(-2 \ln Q \geq -2 \ln Q_{\text{obs}}).$$

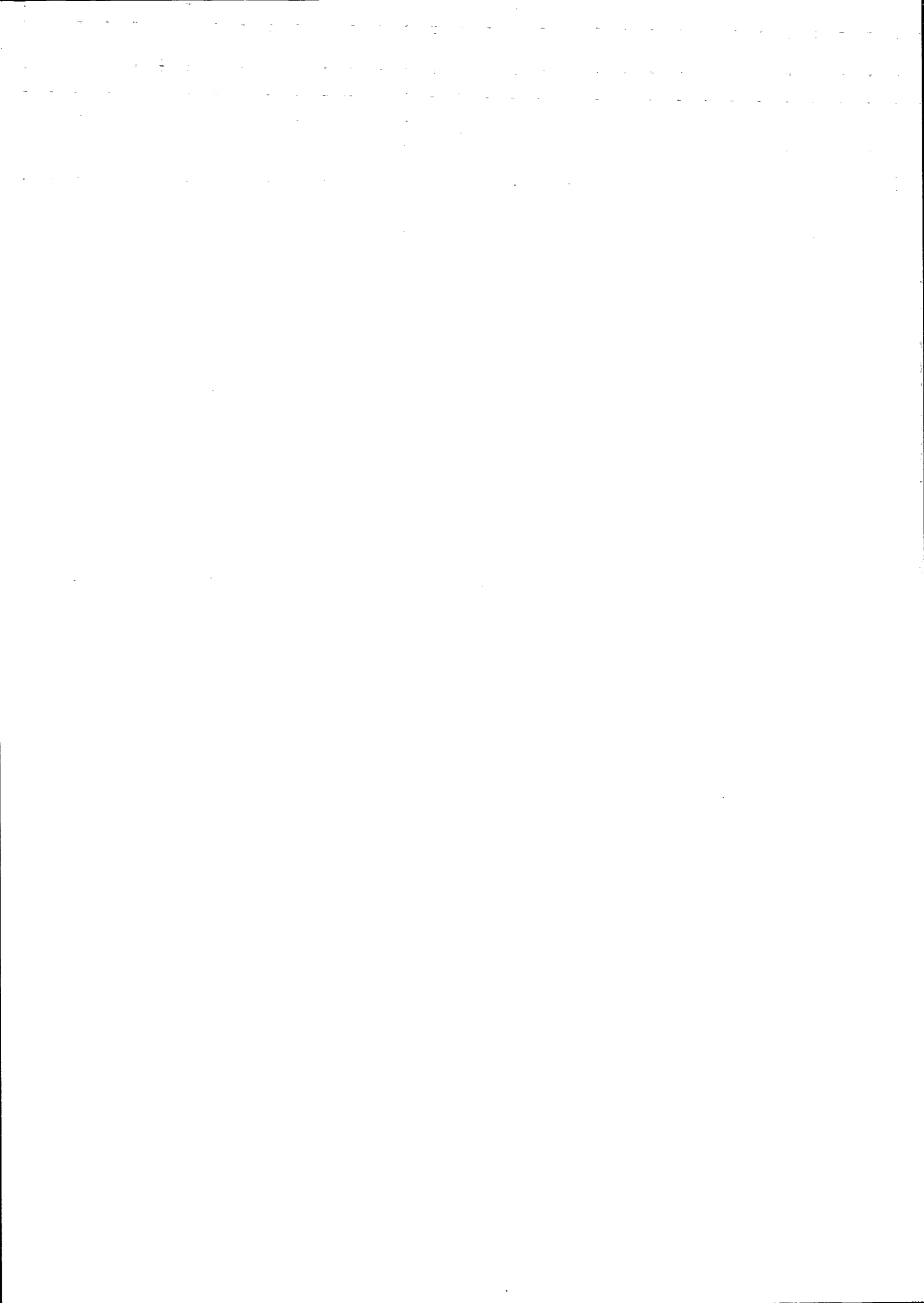
Når man skal bestemme ε , kan man udnytte en generel matematisk sætning der fortæller, at når H_0 er rigtig så er $-2 \ln Q$ med god tilnærmelse χ^2 -fordelt med $(r-1)(s-1)$ frihedsgrader, således at ε med god tilnærmelse kan bestemmes som sandsynligheden for at få en værdi større end $-2 \ln Q_{\text{obs}}$ i en χ^2 -fordeling med $(r-1)(s-1)$ frihedsgrader, kort

$$\varepsilon = P(\chi_{(r-1)(s-1)}^2 \geq -2 \ln Q_{\text{obs}}).$$

Denne sandsynlighed er let at bestemme ved hjælp af tabeller over fraktiler i χ^2 -fordelingen.

Antallet af frihedsgrader for $-2 \ln Q$ findes som *ændringen i antallet af frie parametre*: i grundmodellen er der rs sandsynlighedsparametre der summerer til 1, dvs. der er $rs-1$ frie parametre; under H_0 er der r rækkeparametre der summerer til 1 samt s søjleparametre der summerer til 1, dvs. $(r-1) + (s-1)$ frie parametre; antallet af frihedsgrader for teststørrelsen er dermed

$$(rs-1) - ((r-1) + (s-1)) = (r-1)(s-1).$$

Bemærk at χ^2 -fordelingen kun er en approksimation; for at man skal kunne bruge den, skal alle de »forventede« antal være mindst fem. Hvis denne betingelse ikke er opfyldt, kan man eventuelt slå nogle rækker eller nogle søjler sammen.

I hjernesvulsteksemplet er de »forventede« antal over fem, så vi kan roligt anvende χ^2 -approksimationen. Tabelopslag viser, at i χ^2 -fordelingen med $(3-1)(3-1) = 4$ frihedsgrader er 90%-fraktilen 7.78 og 95%-fraktilen 9.49, således at teststørrelsen $-2 \ln Q_{\text{obs}} = 8.1$ svarer til en testsandsynlighed på mellem 5% og 10%. På det grundlag vil man sædvanligvis ikke forkaste H_0 . Det kan altså konkluderes, at der tilsyneladende ikke er nogen sammenhæng mellem svulstens art og dens placering. Det vil blandt andet sige, at man ikke ud fra kendskab til placeringen af en svulst kan sige noget om, hvorvidt den vil være godartet eller ej.

3.3 Jævnføring med andre tilsvarende modeller

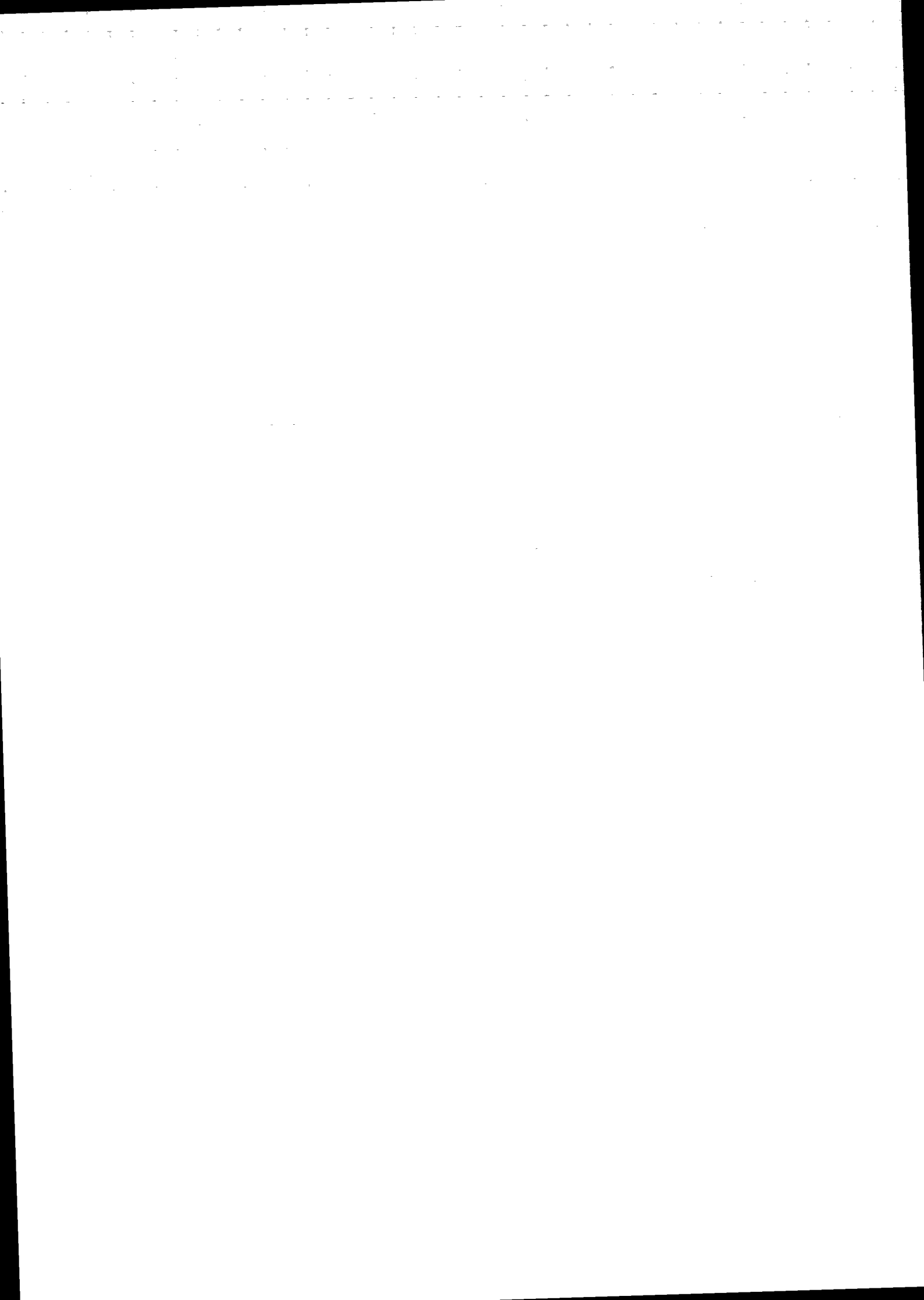
Den læser der har studeret Afsnit 1.2 om sammenligning af multinomialfordelinger vil måske have bemærket, at de der præsenterede metoder har store ligheder med dem i indeværende kapitel. Vi kan opregne nogle af lighederne:

1. Der foreligger nogle observerede antal y_{ij} anbragt i et tosidet skema.
2. Man udregner nogle »forventede« antal \hat{y}_{ij} efter opskriften *rækkesum* gange *søjlesum* divideret med *totalsum*.
3. Man udregner en teststørrelse $-2 \ln Q_{\text{obs}} = \sum y \ln(y/\hat{y})$.
4. Man sammenligner $-2 \ln Q_{\text{obs}}$ med χ^2 -fordelingen med $(r-1)(s-1)$ frihedsgrader.

Selv om man foretager sig det samme i de to tilfælde, er det imidlertid på grundlag af to forskellige modeller:¹

- I det ene tilfælde (dette kapitel) klassificerer man nogle individer efter to kriterier, og opgaven er da at undersøge om der er en sammenhæng mellem disse to kriterier.

¹De to modeller er dog nært beslægtede; hvis man i dette kapitels model betinger med søjlesummerne, dvs. betinger med at $Y_1 = n_1, Y_2 = n_2, \dots, Y_s = n_s$, så får man modellen i Afsnit 1.2, og uafhængighedshypotesen overføres til Afsnit 1.2s H_0 .

- I det andet tilfælde (Afsnit 1.2) er individerne på forhånd delt ind i nogle grupper inden de klassificeres efter *et* kriterium. Opgaven er da at undersøge om der er forskel på grupperne (med hensyn til hvordan gruppernes individer fordeles på klasserne).

Om man skal benytte den ene eller den anden model er således et spørgsmål om, hvorledes man har designet det forsøg der har leveret talmaterialet. I eksemplet i dette kapitel sagde vi, at det handlede om at man havde taget 141 hjernesvulstpatienter og klassificeret dem efter *to* kriterier; derved blev det et eksempel der illustrerede dette kapitels model og metoder. Hvis det derimod havde handlet om, at man havde taget 38 patienter med svulst i panden, 28 med svulst i tindingen og 75 hvor svulsten ikke var lokaliseret til pande eller tinding, og dernæst klassificeret disse patienter efter svulstens art, så havde det været et Afsnit 1.2-eksempel.

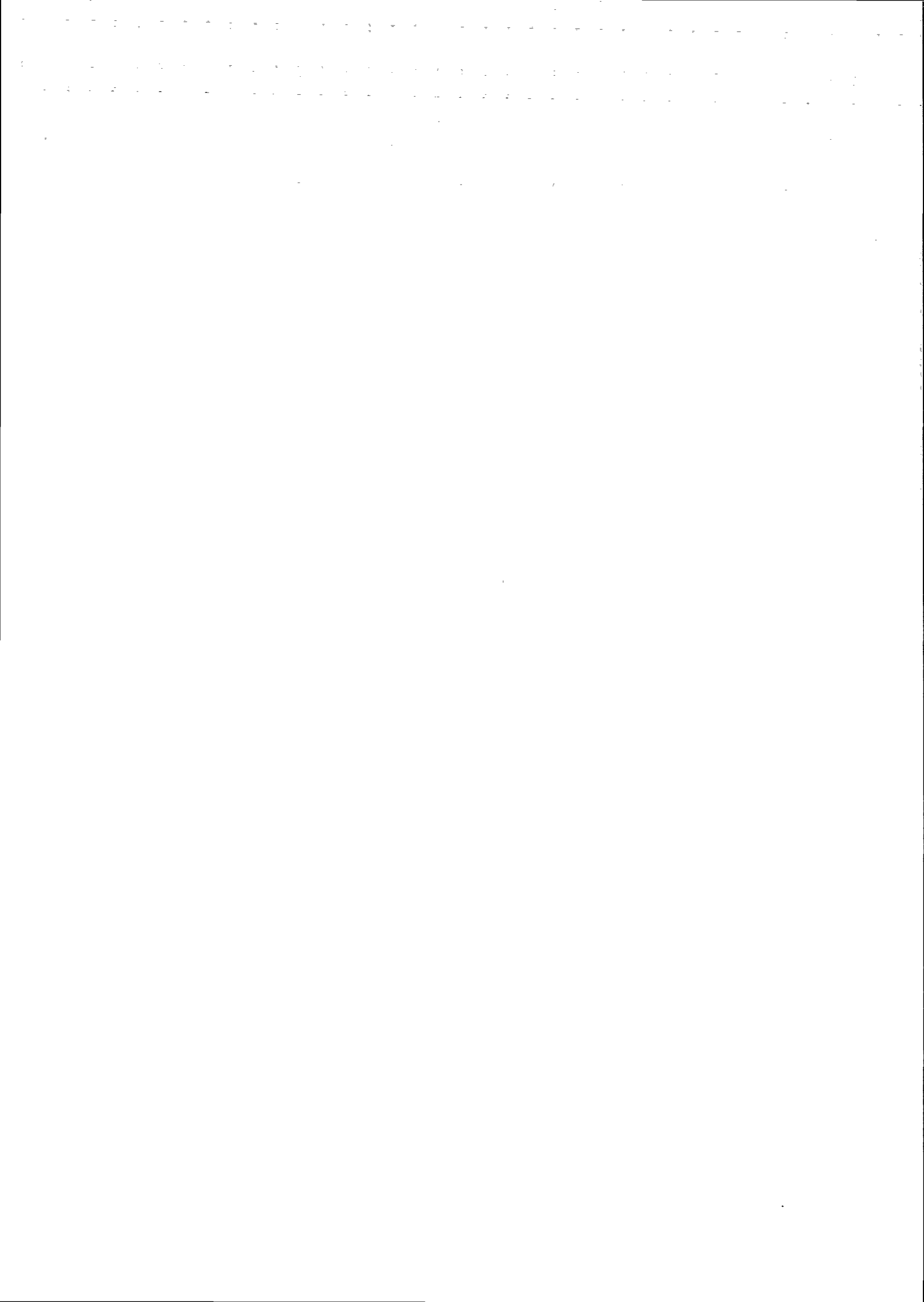
3.4 Opgaver

Opgave 3.1 (Hår- og øjenfarve)

Ved en sundhedsundersøgelse af 283 piger i St. Clement Street skole i Aberdeen blev hår- og øjenfarve observeret med et resultat som vist i nedenstående tabel:

		Hårfarve:			
		lys	rød	neutral	mørk
Øjenfarve:	blå	30	4	27	6
	lys	30	5	28	11
	neutral	21	7	40	22
	mørk	6	3	23	20

Viser dette materiale en sammenhæng mellem hårfarve og øjenfarve?

Stikord

Hardy-Weinberg ligevægt 18

multinomialfordeling 3,
definition 5

multinomialkoefficient 3, 4

polynomialfordeling **Se** multinomial-
fordeling

polynomialkoefficient **Se** multino-
mialkoefficient

sandsynlighedssimplex 6

statistisk sammenhæng 27

stokastisk uafhængighed 28

trinomialfordeling 8, 17

uafhængighed 28

vekselvirkning 28